

silna plačana
gotovina.

ŽIVLJENJE IN SVET.

Tedenska revija

Štev. 3.

Ljubljana, dne 20. januarja 1928

Leto II.
Knjiga 3.

Ibla

Pesnik in narod

Ob petdesetletnici Otona Župančiča

Kdo je pesnik in kakšna je njegova vloga v narodu?

Nekoč so bili pesniki svečeniki, misleci in preroki. Najstarejši spisi človeštva so pesmi z versko, modroslovno, estetsko, pravosodno, politično, moralno, zgodovinsko vsebino. Sem štejemo svete knjige Indijcev Vede in Upanishade; pa tudi Sveto pismo, podlaga krščanske vere, je prav za prav pesniška knjiga. Stari grški, rimski in arabski modreci so takisto izraževali v vezani besedi globoke misli svojega časa.

Iz poezije so se razvile povesti in drame; poezija je mati vse lepe književnosti. Neumrjoča mati.

Pesniki so še danes v nekem smislu svečeniki, misleci in preroki.

Svečeniki so zaradi tega, ker svečeništvo pomeni službo Idealu. Zdaj je ta ideal v maliku poosebljena prirodna sila, zdaj človeške pojme presega joči, neskončni osebni Bog. Zdaj je samo neka Ideja, simbol neznanih skrivnosti, zdaj pojem domovine ali naroda, zdaj zopet ženstvo ali žena.

Pesnik služi Idealu, ker brez njega ni poezije. Služi mu kot svečenik, daruje mu najsvetelše, kar ima v sebi. Ideal nas rešuje pred povsakdanjem, nam kaže zvezde nad blatnimi cestami našega življenja, nanaja nas s tolažilom lepote in misli. Pesnik išče svoj Ideal s čustvi; izraža ga z besedami, ki se dotikajo našega srca kakor bele roke, ki gredo v somraku preko sanjavih klavirskih tipk.

Tudi služba Bogu in vsem vznešenim in vzvišenim pojmom se izvršuje vsekdar in povsod z odbrano besedo, z besedo pesnikovo.

Pesniki so tudi misleci; a misli, ki jih izražajo v ubranem jeziku, namenem i našemu umu i našim čustvom, niso tiste zapredene, težko pronikljive misli, ki jih našdeš v knjigah učernih modroslovcev. To so misli, ki često prav tako segajo na dno, a so prožete s pesnikovo osebnostjo oživljene od njegovega stvariteliskega diha. Misli ki žive z nami in v nas. Zato so veliki pesniki bili v vseh naših glasnikih novih nazorov, novih verovanj, oznanjevalci velikih duševnih re-

volucij, kakor se spodobi za svečenike Idealov.

Pesniki so preroki. Preroštvo sloni na čudoviti vidovitosti. Preroštvo ni samo v tem, da vidiš v bodočnosti usodne dogodke ('ako preroštvo je v Gregorčičevi pesmi «Soča»), temveč tudi v tem, da pesnik duševno hodi pred množicami in jim odpira nove zarje, kaže nova pota. Taka preroka sta bila v novejšem času pri nas Slovencih Ivan Cankar v nevezani in Oton Župančič v vezani besedi.

To je tedaj pesnik.

Njegova vloga v narodu izhaja iz tega, kar pesnik je, iz njegove osebnosti in iz njegovih umotvorov.

Včasih so trdili, da poj in piši pesnik samo o tem, «kar k hiši sliši», kakor je duhovito povedal Prešeren v «Novi pisariji.» Reklo se je, da boči pesem taka, da bo vsak človek imel od nje korist. Zato ni čuda, če so pozabili na zlato knjigo Franceta Prešerna in so se ogrevali za slamnatega Koseškega. Pesnikova beseda pa presega družabne in gospodarske ograje; ona je samo pesniška in zato umetniška, ni pa koristna v vsakdanjem pomenu besede.

Pesnik ne govori izbrancem po rodu, šolah in poklicu, temveč izbrancem po duhu. Orač na njivi je lahko med njimi, rudar, ki koplje v zemlji, delavec pri stroju. Ko napači ura počitka in je zadoščeno potrebam gmotnega življenja, obrača trudna roka strani v knjigi poezij in srce posluša pesnikovo besedo, oči gledajo njegove privide, um sega v globino njegovih misli. Ni težko razumeti pravega pesnika. Župančičeva «Duma» je nemara najgloblje zajeta slovenska pesem, in vendar je taka, da jo razume vsak preprost človek, ki sploh lahko razume pesnika.

Zakaj poezija je kakor glasba: nekaterim, ki so za njo brez posluha, je le bolj ali manj hrunno sozvočje, drugim pa sladko razodetje sanjavih lepot, vriskajoče radosti in temačne melanholije.

Pesnikova vloga v narodu je velika. Nje veličina ni v številu ljudi, ki prebirajo pesniške umotvore, temveč v dojemljivosti, s katero čitatelji sledijo

pesnikovemu glasu in ga poslušajo v veselih in žalostnih urah, med delom in ob počitku, podnevi in ponoči, doma in v tujini.

Pojdimo torej za tem glasom vsi, ki čutimo, da je »človeško življenje zakrament« (O. Wilde), pojdimo od »Čaše opojnosti« tja »Čez plan«, da

čujemo v opoldanski tišini globoki ton »Samogovorov«; krenimo z romarskim hrepenenjem »V zarje Vidove«. Zakaj govori nam glas svečenika Lepote oznanjevalca Ideje in preroka Narca, »trpečega milijona«, ki je bil, ja in bo v svojem duhu na vekomaj.

Oton Župančič, glasnik optimizma in volje

Pred dobrimi tridesetimi leti je bilo v gajih slovenskega pesništva podobno mrtvilo kakor dandanes: stari bardji so se v glavnem izpeli, mladi pevci še niso bili izčistili grl; razpaslo se je posnemanje in epigonstvo; brenkači na liro so ubirali le malo tonov na obrabljena godala. Poezija je propadala. Grozila ji je prava smrt, kajti pojavili so se zarodki naturalističnega romana, ki je poganjal kakor osat in dušil nežno brstje liričnega pesništva.

Takrat je šla skozi evropske književnosti nova struja. Krstili so jo za dekadenco. Oznaka ni bila pravilna. Odgovarjala je le v toliko, v kolikor je ločila staro, ugašajočo dobo od novega, nastajajočega časa. Stari vzori so propadali, slovstva so se bila obogatila z novimi mislimi, ki so zahtevale tudi novega izraza. Pesništvo je po dolgem času postalo zopet zaživa in intimnosti duše. Pomembno in važno ni bilo več to, če so se pesni rimala ali ne; važno in tehtno je bilo to, kar je pesnik imel povedati in način, kako je stvar povedal. Kratko rečeno, zmagalo je doživetje nad rutino, resničnost nad verzifikacijo.

Na Francoskem, v Belgiji, Nemčiji, Italiji, Rusiji in v drugih deželah so se pojavili oznanjevalci nove lepote. Porajal se je simbolizem, ki je bil v primeru z naturalizmom »Apolon proti Satiru«. Slovenci smo se priključili novi struji brez velikega premišljanja. In zgodilo se je, da smo topot prvič korakali vstric z razvojem velikih evropskih narodov. V svetovno areno pa nas je uvedla slovenska moderna.

Slovensko moderno so tedaj predstavljali štirje mladeniči. Poznamo jih iz ljubljanske cukrarne na Poljanah. Prvi je bil Kette, drugi Murn, tretji

Cankar, četrty Župančič. Zraven teh so bili še nekateri drugi, a ogrodje in hrbenica moderne so ostali samo ti. Vsi štirje so nastopali prvi čas pod ruskimi psevdonimi.

Kette in Murn sta umrla preden sta se utegnila razblesteti kakor sta obetala. Preostala dva, Cankar in Župančič, sta krenila vsak svojo pot. Cankar se je po sežigu »Erotike« posvetil noveli in drami, Župančič je ostal zvest vezani besedi. Oba pa sta ostala lirika.

Znanilec nove pomladi v slovenski književnosti je bil tiste čase posebno osmošolski almanah »Na razstanku«, ki je izšel pri Gabrščku v Gorici. V njem se je predstavil javnosti predvsem Murn-Aleksandrov. Kmalu nato je prišla na knjižni trg Župančičeva »Čaša opojnosti«.

Sprejeli so jo v začetku nezaupljivo. Naravno — dišala je po dekadenci. A drugače v tistih časih ni moglo biti. Saj se je moral celo Cankar boriti za vsak stavek, da, za vsako besedo, ki jo je napisal.

»Čaša opojnosti« je pokazala vse Župančičeve vrline, ki so se razvile v naslednjih desetletjih njegovega javnega dela: nove, krepke misli, drznost v obliki, čistost in klenost v jeziku. Kakor rožnata zarja, ki se ji morajo umakniti poslednje tenčice rahlih meglic, je učinkovala ta knjiga v apartni formi in v nenavadnem tisku. »Čaša opojnosti« je bila dejanje. Stari rod je gledal na ta pojav s skepso, mladina pa ga je navdušeno sprejela.

Ti skrivnostni moj cvet, ti roža mogota
jaz sem te iskal,
mimo tebe sem šel in pogledal sem te
in sem ves vztropetal.

Tako se je glasila Župančičeva maksima. Ogenj, s katerim je vrgel pesnik

bakljo med ljudi, ni bil le iskra trenutnega razpoloženja. V njem je počivala zavest moči. Na koncu pesmi beremo:

— — —
ti skrivnostni moj cvet, ti roža mogota ...
O, jaz sem bogat —
pomagaj, pomagaj mi dvigniti
moje duše zaklad!

se je pesnik kmalu odrekel. Razpoloženje, v katerem so bili ti verzi napisani, je bilo le kratek bohemski nastroj. A Župančič po svojem bistvu ni bil bohem. Vedri pogledi so ga vlekli ven iz malodušnosti in obupa. Tako je nastala podlaga za njegovo drugo zbirko »Čez stran«.

Oton Župančič

OTON ŽUPANČIČ

Kakor pa nosi »Časa opojnosti« na mnogih straneh znake »dekadentne« poezije, je bila v jedru vendar pozitivna knjiga. Verzov, kot so n. pr. tisti:

Bo-li duša mi po smrti
splavala v razkošni Eden?

— — —
Ah, ne dajte mi pištole,
jaz sem preveč radoveden

Med to in med prejšnjo knjigo se je izvršil v pesniku velik preobrat. Medtem, ko je poet v prvi knjigi še plah, dobe poteze v drugi zbirki za odrasle (mladinske »Pisanice« so izšle l. 1900. in so bile namenjene otrokom) čisto odločen, življenski obraz. »Jedva vsakih dvajset let dobimo Slovenci knjigo take cene,« je pisal tedaj o zbirki Ivan Can-

kar. Povedal je resnico. V omladno posnemovalstvo starega onemoglega pesništva je prinesel Župančič nove elemente: vedrino, voljo do življenja, močnatost mladega človeka. Že v uvodnem ciklu, posvečenem manom Murna, se čuti, kako pesnik dozoreva. Življenje mu ni zadeva usode, ampak stvar samega sebe. Njegova pesem ni več tožba, temveč protest proti temu, kar se dogaja in čemur ni pomoči od zunaj.

Imeli smo ljudi — v poljanj cvet,
imeli smo jih — vrhu gore hrast,
imeli smo jih — dali smo jih vam —
kaj hočete, grobovi, še od nas?

Gledajoč umirajočega Aleksandrova, se ne zruši v obupu, ampak plane pokonci in pove jasno:

Za vedno se mi v dušo je vsesal
oči ponosnih onemogli srd.

Šele potem dopusti, da zazveni akord pesmi o grobeh.

»Čez plan« je knjiga zanosa, mladosti, sproščenega življenja.

Predaj se vetrom — naj gre kamor hoče!
Naj srce se navriska in izjoče!
Vendar mornar, ko je najvišji dan,
izmeri daljo in nebeško stran . . .

To je Župančičev motto druge zbirke. Važno ni, da človek živi, važno je le, kako živi . . . In živeti je treba prosto, dasi po načelih neke neuzakonjene discipline. Kdor jo ugame, najde idejo vodnico in postane osebnost.

Razmišljajoč o udarcu, ki ga je zadel s prijateljevo smrtjo, si napiše pesnik program za bodočnost. Formulira ga kratko: Bolest — Samota — Pogum. Torej zopet pot iz malodušnosti v svobodo.

Ob Prešernovi stoletnici nastane znamenita »Pesem mladine«, marseljeza nove generacije z refrenom:

Mi gremo naprej, mi gremo naprej,
mi strelci —

potem pa zadoni »Vseh živih dan« z vprašanjem na sodobnike:

O bratje, bratje, — kako je v vas?
So-li vaše njive zorane?

Ko absolvira še panteističen problem v spevu »Ob Kvarneru«, kjer gleda v morju utelešeno voljo, on, »trst v vetru omahujoče«, sledi pesnitev idejno velikega sloga »Ptič Samoživ«. Ta pesem

obseže centralen Župančičev problem te dobe, postane mu izhodišče za bodočnost. S to pesmijo premaga Župančič vsa stališča okolice, razmer in življenja kot imperativa nad človekom. Ptič Samoživ je prišel na svet z misijo, katero mora izvršiti.

Natiboma so se odpravili
visoko vrh pečine,
ga samega ostavili —
zavé se, in blisk ga prešine.

Začutil je, kot da rasto
mu veje iz telesa,
in čutil je, kak vse telo
mu bolečine stresa.

— — —
In vse — žumeč in strm prepad,
in vse — skrivnost velika . . .
Dohitel bi, ujel bi rad,
a vse se mu odmika.

Po dramatični borbi uzre ptič Samoživ luč in svet, uide ječi, hoče poklicati brate, da bi živeli z njim. A obide ga spoznanje, da:

Prevelika je tvoja perot,
presvetel očesa je tvojega žar,
in prepajhen, preplah poskril se ti rod . . .

Tu se idejno začne nova doba Župančičeve poezije, doba samogovora. Svet se umakne pesnikovim očem, ki so obrnjene vase, da se razgledajo po poljih lastne duše.

Hej oblaki, preko polja — kam?
Kam je, reka, tebe volja — kam?
Rado bi v daljavo drevlje?
Cvetje, listje raz vejevje — kam?

Deklica po strmi poti — kam?
Kriho, ruta kot peroti — kam?
Konji splašeni z vetrovi . . .
in na konjih mladi dnovi — kam?

Vsako pravo življenje ima svoj lasten zmisel, neizogibno sredobežno točko. Poet, umetnik, kot iskalec resnice, ne sme in ne more odgovarjati ljudem na vprašanja tako, kakor je njim všeč. Povedati mora drugim in sebi v obraz trpko resnico. To je misija vesti.

Bi pitano tele jedel rad?
Te bōde svila, ki tvoj brat
je v njo zavít?

— — —
Vem: htel roké si krog vratu
in htel na srce si medu —
zdaj me poznaš!

Najbolj zrela, najbolj uravnovešena Župančičeva knjiga so »Samogovori«.

Motreč življenje, ki ga giblje in zanaša zdaj sem zdaj tja, zaide pesnik čestokrat na pota mračnih misli. Silen boj se vrši v njem. To so poslednji napori demona, ki je v borbi z Bogom. Ko doseže borba višek, se izlušči iz pesnikove notranjosti strog, trd in napram samemu sebi neusmiljen verz:

Kuj me, življenje, kuj!

— — —
Če (sem) jeklo, bom pel,
če steklo — naj se zdroblim.

Tako vidimo, da najde Župančič tudi ob najbolj črnih mislih zavetje v samem sebi. Pesimizem je pri njem mogoč samo trenutno — kadar pa mu splava misel proti večnosti, odkrije poleg ljubice ženo, poleg domovine človeštvo, poleg misli o minljivosti posvetnega — Boga. Ljubavna pesem se mu izpremeni v aforizem:

Kot veter v vrhu trepetličke
tako si v mojem srcu ti:
ves gal molči, le v nji žumi —
in duša, polna tvoje dike,
trepetajoča te slavi.

V pesmi »Z vlakom« jemlje slovo od domačih krajev.

Pošastno sopihajoč
kot demon vlak gre v noč.

Ob tiru se vrste vsa znamenja domačije: mesto z gradom, mirna polja, breze, cerkvice na gori. Vse beži. Ugleda planine:

— — — Le v dalji planine!
Tam zemlja je naša zakipela,

— — —
v višino pognala se kot val,
a v naletu pod zvezdami val je obstal —

in zdaj sijejo nanj bedeče zvezde. Na meji se mu utrže iz prsi vzklik:

Z menoj, ve zvezde, z menoj ve, planine!

— — —
razilj se kot morje
v brezkončno obzorje,
dom moj!

Doma ni življenje nikoli grenko:

Kamor stopi mi noga — na tvojih sem tleh,
kamor nesee me jadro — na tvojih valeh,
kamor boče srce — pri svojih ljudeh...

Ves vonj domače grude pa puhti iz »Dume«. Pesnitev je napisana z whitmansko širokopoteznostjo, je v pravem pomenu besede kozmopolitska. Skozi subjektivno projekcijo lastnih čuvstev analizira pesnik v tej pesmi čuvstva vse slovenske zemlje, čuvstva človeka,

ki je doma povsod, kjer sije solnce in rodi zemlja:

— — —
čul sem, kako je zvenelo moje srce.

Najprej panorama našega kraja:

Kakor s trakovi so zvezane s cestami tu vasi;
cerkev je dvignila glavo preko streh,
z viška motri sehanje ljudi pod seboj,
ure jim meri in delo deli.
Hiše so hišice, okna so okenca, nagelj iz oken
lije zelen se po steni, rudeče se peni
v solncu tih ti slap —
znamenje fantom, ki hodijo mimo čes dan,
znamenje tajno za noč —

Nihče pred Župančičem ni tako pesniško in vendar tako predstavitveno podal slike naše vasi. Po tej zunanji podobi potipa pesnik dušo slovenskega človeka:

— — —
kletve robate ušesa so tvojemu vimo,
kropka primera — dala bi zanjo cekin

Odtod poleti pesnikov duh drugam, v mesto, na tuje:

Tvoji pesmi jaz zoperstavim pesem mest,
pesem obzidanih cest in korakov, po tlaku hitečih,
pesem rok in ramen, ki dvigajo kamen in hlod,
takt železnic, pod zvezdami vsemi enak,
tok velerek, ki jim tovor je breme in dika.

Potem vidimo primere: mater z detetom, ki tipa po nedrih za mlekom; može v borbi za trdi kruh. Pesnik spozna, da tuj človek ni manj vreden od moža v domovini, kajti i njemu je zemlja domača najdražja, »kot naša name«. In tako se izlušči verz:

Sveta si, zemlja, in blagor mu, komur plodiš,
z oljem mu lečš razpokano dlan.

V spominih se ozre nazaj v otroško dobo, domisli se sprehodov s svojim očetom, blagruje očetov dom. Potem poleti po svetu in vidi: iz ozkega kroga rodne hiše zrasede domovina. A tudi domovina ni majhna in skromna: saj hranj tuje rudnike s svojim življenjem, daje ljudi Westfaliji, Ameriki in Hamburgu. To spoznanje mu zbudi vprašanje:

Kje, domovina, si? Ali na poljih teh?
Še pod Triglavom, okrog Karavank?
Ali po plavžih si, ali po rudnikih?
Tu? Preko morja? In ni ti mej?

Nekoč je želel, da bi se razširila, da bi razpela svoj krog čez vso zemljo:

glej, in zdaj vidim: slina, brezmejna si,
v daljšo kot seme razšipaš svoj plod.

MED ROŽAMI, KI NE RASTO PRI NAS,
SEM VIDEL POLZASENČEN, TIH OBRAZ
KOT DA NI VEDEL ZAME, JAZ NE ZANJ...
A BILO JE MED NAMA POLNO SANJ.

KOT MAVRICA NEVIDNA VZPEL SE MOST
JE MED MENOJ IN NJO, DA JE SKRIVNOST
LAHKO HODILA MED MENOJ IN NJO,
O, KOT BRIDKOST S POVEŠENO GLAVO,
IN VRČA NJENEGA NAPOJ JE BIL,
KOT BI ŽERJAVICO MI V SRCE LIL.

IN SPOMNIL SEM SE, DA JE DAVNO NI,
DA VETER JI ČEZ DALJNI GROB ŠUMI.

OTON ŽUPANČIČ

(Handwritten signature)

Tako se je združila kapljica z morjem, domovina in naš človek sta postala samo delec sveta, vseh ljudi, njihovih težav in križev in njihove radosti. Do Župančiča je bila naša domoljubna poezija bolj ali manj regionalna, sanjala in govorila je kvečjemu o Zedinjeni Sloveniji in o južnih bratih. Po Župančičevi zaslugi se je ta obroč razbil. Z njegovo pesmijo postajamo Slovenci kos sveta, del človečanstva.

A ne le žena, ne le domovina govori iz »Samogovorov«, iz njih se oglása tudi najvišji problem poeta in misleca — vprašanje Boga.

Težko, brate, je življenje,
in ni vredno, da ga nosiš,

se glási neko mesto v knjigi. To je tisto majhno, vsakdanje življenje brez pleta, brez občutka svobode in sproščenosti. Poet pa pozna drugo življenje.

Pošlji še enkrat k zvezdam oko:
svetla cesta
v bajna mesta,
duš tam hrepenenja pojo.

Sredi vsega razprostri peroti
kot dve zarji,
in v viharji
harpa bôš, ki jo prebira Gospod.

Navidez nova snov, toda globoko v podzavesti se nadaljujejo skrivnostni toki »Ptiča Samoživa«! Enako čustvo obide pesnika ob pogledu na veličastni pariški Montmartre. Tu se mu izpolnjuje sen, ki ga je nosil dolgo v sebi in ni vedel, kdaj se mu uresniči.

Tako vidimo, da veže Župančič tudi v religiozni miselnosti pole slovenskega človeka z velikim svetom.

Ena najmogočnejših pesmi v »Samogovorih« je »Prebujenje«, geneza poeta.

Čuj minute!
Trdó
kakor kaplje srebrne
skozi temine črne
minute noči prečute
bijó.

Tam krožijo solnca in merijo čas,
večno mirna,
brezobzirna
noč in dan tekó preko nas.

rod temi solnci se gnete človeški
rod in se bije za prvenstvo, kajti

Hiše sodanjsosti so le šotori,
mi potujoča smo karavana,

pred našimi poti pa gori prižgana fata
morgana, ki nas vabi v daljave.

Pesnik opazuje s preroškim duhom
vse to vrvenje človeštva, in pravi:

Dvigni srce, kdor pomišljaš si v tropi,
pa ga v žarenje visoko potopi:
vedel ne boš več, da bilo presunjeno
kdaj od krivice je kruto;
naj je ponižano, naj je oskrunjeno —
z zlatom neba bo obsuto.

Duh ne pozna meja, on hodi po prepadih, išče skrivnosti, leta visoko, seže v pustinje in je povsod doma:

Kje je tujina tak daljna, da nisem ji gost?

Zato pa:

Padajte zdaj, minute

trdó
na srce moje!
Vzbudile ste ga iz sanj,
in kakor vi padate nanj,
krepkó
zdaj več ne trepeče, le poje . . .

Tako se pesnik otrese teže tega sveta, se izkristalizira in postane suveren v svojem carstvu.

V pesnikovem delu nastane po »Samogovorih« premor. Pretrže ga šele svetovna vojna. Tačas se pesnik približa otroški duši, ustvari »Cicibana« in »Sto ugank«. In nato ga zainteresirajo mistični in metafizični problemi. Iz njih nastane povojna zbirka »V zarje Vidove« z mogočno uvodno pesmijo »Dies irae«, z nekaterimi slovensko-socialnimi, nacionalnimi in končno z metafizičnimi motivi. Kot nekaj zaključek te dobe Župančičevega pesnikovanja je treba omeniti troje pesmi, ki niso doslej izšle v nobeni knjigi: Kaptan Božo, Na molu, S primorja. Važne so zategadelj, ker tvorijo prehod k dramatik.

V svobodni Jugoslaviji napiše Župančič tragedijo »Veronika Deseniška«. Važnejši od nje pa se zdi »Jerale«, satiričen epos, ki ga je pesnik začel že pred davnimi leti in ga do danes še ni dovršil. Rekli bi, da je pesnik v tem delu najperfektnější in najbolj mnogostranski. Problematika »Jerale« je bogata, njegove nianse so neštevilne. Če bo pesnik kdaj dovršil to delo — in da bi ga dovršil, moramo želeti vsi — bomo dobili v njem pesnitev, ki bo nekako odgovarjala »Faustu«. To bo nedvomno centralna Župančičeva epopeja, sinteza vseh elementov, ki jih združuje v sebi kot pesnik in mislec.

Mimo originalnega pesništva se je Župančič od mladih let do danes zelo marljivo udejstvoval kot prevajalec. Njegovih prevodov iz svetovnih slovestev je mnogo. Prevajal je in še prevaja iz francoščine, angleščine, italijanščine, španščine, nemščine in drugih jezikov. Njegovi prevodi so danes med Slovenci najpopolnejši, najčistejši in najkrepkejši. Sistematično se je lotil Shakespearea, največjega dramatika vseh časov. Prevaja ga po natančno izdelanem programu in soustvarja s tem temelje trdnega slovenskega gledališča. Tudi ob prevodih se kaže Župančičeva tendenca nagibanja k klasicizmu. To priča, da stremi povsem k monumentalnosti in k velikim duhovom. »Od Prešerna do Župančiča« smo govorili pred petnajstimi leti, ko smo

označevali zlato dobo slovenske lirike. Ta oznaka je aktualna še danes. Kajti Župančiča ni prerasel še nihče; on je še vedno najvišji živeči duhoven v hramu slovenske poezije. Zraslo je poleg njega nekaj svojevrstnih poetov — Gradnika bi bilo imenovati med prvimi — toda po mnogovrstnosti, originalnosti, intenziteti ga ni dosegel nihče. Župančič je po svojem bistvu lirik in satirik; »Jerala« — kadar bo dovršen, če bo dovršen — bo pokazal to v najsijajnejši luči. Poleg tega je dramatik in esteta, kot dramaturg Narodnega gledališča v Ljubljani pa pomaga najti praktično izhodišče za slovenski oderski jezik, ki ga še danes, več sto in toliko let po Trubarjevi svetopisemski domači besedi, iščemo.

Eska

Rasto Pustoslemšek

Oton Župančič, Milan Pribičević in „Slovenski Jug“

(Nekaj spominov)

Meseca avgusta 1909 sem dobil iz Beograda pripravljeno pismo. Takratni kapetan Milan Pribičević mi je pisal, naj poiščem sposobnega in zanesljivega somišljenika, ki bi proti primerni nagradi sprejel posel stalnega dopisnika za list »Slovenski Jug«, ki je izhajal takrat v Beogradu kot glasilo enakoimenske nacionalistične skupine in »Narodne Odbrane«. Priponil je, da se vedno bolj kaže potreba, da mora »Slovenski Jug« posvečati čim največ pažnje Slovencev, slovenskim razmeram in slovenskim težnjam.

Bil sem presenečen. Ne zaradi vsebine pisma, pač pa, ker se mi je zdelo čudno, da je pismo Milana Pribičevića sploh prišlo v moje roke. Prav takrat se je namreč vršil v Zagrebu znani »veleizdajniški proces«, v katerem je obtožnica označevala kapetana Milana Pribičevića za avtorja »revolucionarnega statuta«, to je načrta za osvoboditev Hrvatov, Slovencev in avstrijskih Srbov izpod habsburškega jarma — in ga kot takega proglasila za duševnega voditelja vsega veleizdajniškega

ga pokreta na slovenskem jugu. Vroč mi je postalo ob misli, da je morda to pismo odprla policija. Vnovič sem vzela kuverto v roke in jo pazno premotril od vseh strani. Nikjer ni bilo opaziti niti sledu, da bi bilo pismo nasilno otvoreno. Pomiril sem se in jel razmišljati, koga bi dobil za dopisnika. Mnogo imen mi je prišlo na misel, toda odločiti se nisem mogel za nikogar. Šetajoč se popoldne v Zvezdi sem srečal Otona Župančiča. Govorila sva o tem in onem in tekem razgovora sem mu tudi povedal, da iščem dopisnika za »Slovenski Jug« ter pripomnil, da sem v nemali zadržki, ker ne morem najti nobenega, ki bi ga lahko mirne duše priporočal za ta posel. Niti na misel mi ni prišlo, da bi hotel ta posel, četudi proti nagradi prevzeti Župančič. Ne malo sem bil torej presenečen, ko mi je kratko izjavil, da mu je stvar simpatična in da prav rad sprejme mesto dopisnika iz Slovenije za »Slovenski Jug«. Naj to javim v Beograd in naj se še dogovorim glede podrobnosti.

Oče naš...
če bi bil res ti oče naš
ti bi našel vsake stvari
skripanje in onel,
da bi oboje uboje objel,
oče naš!

Oče naš -
on je ob Vidli ali ob Doim,
naj omeni me vemo kje,
on ima presodljive roke,
on ima prebodele oči,
ja naš objema čez vse goščice -
oče naš...

Jez sem roke, sem dvakrat oboje rok,
jaz sem objema na štiri strani oči,
gledegu bodi storku iz oči
kar je zablaknil oboje oči / 201...

23. III. 1914

Oče naš, mi bodi zaupani svet,
 obljubi nam, da bo vse pohujšane božje.

Božji sin, usmilil se nas:
 s križa se oreni
 za nas objemu,
 bodi nam oče za hudičes.

PRINAŠAMO FAKSIMILE ZUPANČIČEVE PESMI »OČE NAŠ«, KI JE PONATISNJENA V ZBIRKI »V ZARJE VIDOVE«. ROKOPIS VSEBUJE TUDI VERZE, KI SO BILI ZA OBJAVO IZPUŠČENI IN SO NA TEM MESTU PRVIČ OBJAVLJENI. (OD: »JAZ SEM ROKE...« DALJE)

Vesel sem bil njegove ponudbe in sem mu obljubil, da stvar čim najpreje uredim. Takoj drugi dan sem hotel ves radosten, da mi je poverjena misija tako sijajno uspela, javiti Milanu, da prevzame dopisništvo Oton Zupančič. Napisal sem že pismo, treba je bilo staviti nanj samo še naslov, kar mi šine v glavo, da bi bilo skrajno neprevidno pisati v času zagrebskega veleizdajniškega procesa pismo kapetanu Milanu Pribičeviću. Odložil sem pero. Drugi dan sem sporočil Milanu Plutu, ki je bil takrat nastavljen v «presbirou» in obenem korespondent «Slov. Naroda», da sem našel za beograjski list izvrstnega

dopisnika, glede dopisovanja pa se osebno še dogovorim, ko pridem na jesen v Beograd.

Koncem meseca septembra sem odpotoval z dr. Jankom Rupnikom v Beograd. Zglasil sem se takoj v «Slov. Jugu» in pri kapetanu Pribičeviću. Vesel je bil mojega prihoda, povdarjajoč, da bo treba pričeti s sistematično nacionalistično propagando tudi v Sloveniji in da je potreben za to poseben sestanek, na katerem bi se lahko podrobneje pogovorili in posvetovali o tej akciji. Povabil je naju na večerjo k dr. V., čigar hiša se nahaja nasproti kraljevskega dvorca. Tjakaj pridejo tudi še nekateri drugi prija-

telji, odborniki «Narodne Odrbane», njim na čelu major Vasić.

Kakor ljuba stara znanca sva bila sprejeta pri dr. V. Domači so kar teknovali v prijaznosti in uslužnosti. Ko so prišli še ostali napovedani gostje, se je razvil živahen razgovor, ki je veljal skoraj izključno samo političnim vprašanjem. Seveda sta bila v ospredju zagrebški proces in jugoslovensko vprašanje. Misli, ki so jih posamezniki razvijali, so me naravnost frapirale. Bil sem vedno, vsaj tako so mi često očitali, velik optimist, toda v primeri z nazori, ki so jih iznašali moji prijatelji, sem bil najbolj črnogled pesimist. «Najprvo obračunamo s Turčijo, potem, no, potem pa pride na vrsto Avstrija!» To je bil refren skoraj vseh izvajanj in razlaganj. In to so ponavljali s takim notranjim prepričanjem, da sem sam jel omahovati v svoji neveri. Po večerji me je povabil Milan Pribičević v sosedno sobo, kjer je že bil major Vasić. «Pogovoriti se moramo danes,» je povzel besedo Pribičević, «o zelo važnih stvareh, ki se nanašajo na Slovence. Treba bo poglobiti jugoslovensko propagando med Slovenci in vnesti vanjo več revolucionarnega duha. Za propagiranje jugoslovenske misli in za zблиžanje med Slovenci in Srbi je neprecenljivo mnogo storil «Slov. Narod», toda to še ne zadostuje, treba bo za to idejo pridobiti še širše kroge, predvsem pa mladino, češ mladina je najbolj pristopna novim mislim in je bila vsikdar nositeljica revolucionarnih idej. «Slov. Narod» vsega tega dela ne more opraviti sam, za to mu je treba preskrbeti pomočnike. V prvem času bo to delo opravljal «Slovenski Jug», ki si oskrbi svojega stalnega slovenskega sotrudnika, v kratkem pa se ima v Ljubljani osnovati v oporo in izpopolnilo «Slov. Naroda» nov neodvisni, na nobeno politično stranko vezan list, no možnosti dnevnika. (Kan. Pribičević je pri tem mislil na «Jutro» (prvo), ki je bilo nekaj mesecev kasneje ustanovljeno v Ljubljani.) Ko je še razložil svoje nazore, kako bi se naj zanesle revolucionarne ideje med mladino, me je vprašal, koda bi priporočal za stalnega sotrudnika «Slov. Juga» v Ljubljani. Nasvetoval sem Otonu Župančiču, ki mi je že obliubil, da sprejme to mesto. Pribičević in Vasić sta bila nadvse zadovoljna, da pritegnemo ju-

goslovenskemu pokretu enega najodličnejših predstaviteljev slovenske literature. Dogovorili smo se, da bi naj pošiljal Župančič za vsako številko «Slov. Juga» po en dopis, kot nagrado pa bi naj dobival za vsako pismo po 10 dinarjev . . .

Drugi dan sva se z dr. Rupnikom odpravila preko Niša, kjer so naju — mimogrede povedano — aretirali pod sumom, da sva avstrijska špijona, a takoj tudi izpustili, ko so uvideli svojo zmoto, v Makedonijo in od tu preko Soluna v Carigrad. Po povratku v domovino sem našel v Ljubljani docela drugo situacijo. Oton Župančič je do bil medtem povabilo, naj vstopi v redakcijo nemškega lista «Polaer Tagblatt», ki ga je Krmpotič izdajal v Pulju. Ponudbo je sprejel — ali je mesto tudi nastopil, ne vem — in me dal obvestiti, da zaradi svojega odhoda iz Ljubljane v Pulj žal ne more izpolniti svoje obljube, ki mi jo je dal glede «Slov. Juga». Silno mi je bilo žal, bil pa sem tudi v nemali zadregi, ker sem moral, še preden se je dopisniška služba pričela, že naznaniti, da Župančič ne more prevzeti poslov korespondenta. Nisem si upal, da bi se obrnil naravnost na Milana Pribičevića — zagrebški veleizdajniški proces je bil še v presvežem spominu, zato sem mu sporočil preko Milana Pluta, da je načrt z Otonom Župančičem nadel v vodo, ker odhaja v Pulj, v redakcijo «Polaer Tagblatta».

Po par tednih sem dobil v rekomanđiranem pismu Pribičevićev odgovor:

Nič ne dene, ako se Oton Župančič preseli v Pulj. Svoj posel lahko od tam še boljše opravlja. Njegovi dopisi bodo za «Slov. Jug» še bolj dobrodošli in zanimivi, ker bodo iz avstrijske trdnjave in vojnega pristanišča.

Pismo sem po'ložil v predal svoje redakcijske pisalne mize, hoteč počakati, da dobim Župančičev točen naslov iz Pulja. Medtem je postalo akutno vprašanje ustanovitve neodvisnega radikalno jugoslovensko orijentiranega dnevnika v Ljubljani in pismo je obležalo popolnoma pozabljeno v miznici. Do svetovne vojne! Tisti dan v sredo po avstrijski vojni napovedi so me prijeli detektivi in me tirali v redakcijo in nato na stanovanje, kjer se je vršila hišna preiskava. V mojo veliko srečo je to preiskavo vodil policijski koncipist Brezigar, naš človek,

On in detektiv sta zatisnila prav trdno oči, nista nič videla in tudi nista po ničemer stikala. Odnese sta sabo iz redakcije samo pismo, pa lovor in cvetje, kar mi je nekoč poslal z Lermontovega groba v Kavkaziji rojak profesor Fedor Štifter, iz stanovanja pa beograjsko vizitko avstrijskega poslanika Vladimira Giessla von Giesslingen.

Računajoč še z drugo hišno preiskavo sem drugi dan pospravljaj pisalno mizo v redakciji. Odprl sem predal in kri mi je zastala v žilah: Docela na vrhu je ležalo *ono pismo kapetana Milana Pribičevića*.

Kaj bi se bilo zgodilo, ako bi bil mesto Brezigarja komisar dr. Skubl, ki bi bil odnesel sabo pismo, pisano od Milana Pribičevića, avtorja «jugoslovenskega revolucionarnega statuta, pismo, v katerem pošilja Milan Pribičević Otona Zupančiča v Pulj, češ da bo lahko od tamkaj še boljše opravljaj svoj posel in da bodo od tamkaj za «Slovenski Jug» in «Narodno Odbrano» še bolj dobrodošli in zanimivi njegovi dopisi, ker bodo iz avstrijske trdnjave in vojne luke?

Nemara bi ne bil danes med živimi jaz in tudi Oton Zupančič bi najbrže ne slavil svoje petdesetletnice dne 23. januarjal

Kako je Charles Lindbergh postal letalec

Kdo ga ne pozna, najslavnejšega letalca naših dni, držnega zmagovalca nad Oceanom? Mlade in stare utegne zanimati, kako je ta junak našega časa postal to, kar ga je uvrstilo med najslavnejše ljudi vseh časov...

Charles A. Lindbergh

Že kot desetletni deček je čutil željo, da bi letal. Takrat je letalstvo pravkar uspešno prebilo dolgo dobo poizkusov in nekega pomladanskega dne se je dvignil nad Washington prvi dvokrilnik. V Washingtonu je živel Lindberghov oče kot državni poslanec. Vendar pa takšno nesigurno poletavanje še ni imelo praktičnega pomena. Letalci so bili na glasu samo kot drzni ljudje, bolj od cirkuških artistov pa jih ni nihče čislal. Najbolj so se ukvarjali s padobranci; hodili so iz kraja v kraj in kazali ljudem svojo spretnost. Tudi v Washingtonu je bilo tako. Lindbergh in njegovi vrstniki so radi zahajali k takim predstavam in so se zvedavo sukali okoli prvih hangerjev, da bi videli te čudežne človeške peroti. Vse to se je moralo Lindberghu do dobra vtisniti v spomin; ko so se njegovi stariši za časa parlamentarnih počitnic preselili na svoje posestvo pri Little Falls v državi Minnesota, je jel deček izdelovati majhna padala in jih je obtežena s kamenjem spuščal s streh ali z drevesnih krošenj. Njegovi tovariši so ga vneto posnemali, vendar pa je Lindberghovo padalo vsekdar najdalje letelo. In kadar je bil desetletni Charles najbolj zadovoljen s

samim seboj in s svojimi prvimi uspehi, je — kakor nam pripoveduje njegova mati — vzel svoje kolo, se povzpел z njim na neko napol posušeno drevo in je posedal cele ure na kolesu, ki so ga držale veje. »Kakor letalec, mama.«

Posihmal se je jel čedalje bolj zanimati za tehniko. Dolge ure je prebil v avtomobilskih garažah in delavnicah, pozimi v Washingtonu, poleti na farmi v Little Falls, včasih tudi v Detroitu, kjer je imel njegov ded majhen tehniški laboratorij in je v njem rad podučeval svojega vnuka o tem ali onem. Ko je bil štirinajst let star, je že poznal vse skrivnosti motorja na benzin: tu ga ni bilo praktičnega problema, ki ga ne bi bil deček rešil, niti motorja, ki ga ne bi umel popraviti.

»Kar grozljivo se mi je videlo« — pripoveduje njegova mati — »če je bil prišel od nog do glave zapafkan domov; navadno ga je to izdalo, kje je bil, kakor ga je izdalo obličje, če je bil odšel naskrivaj v kaščo in si ondi utešil svojo nemalo slast do jedi.«

Tedaj pa je njegov oče izgubil poslanski mandat in rodbina se je dokončno preselila v Little Falls. Tako se je moral Charles posloviti od Washingtona, kjer je bil — kakor je rekel neki njegov vrstnik, »znan kakor počestni pes«. Veljal je kot velik porednež; zbral je okoli sebe krdelo sebi podobnih dečkov, ki so uganjali take, da je govoril o njihovih mladostnih, dokaj nedolžnih pustolovščinah ves Washington. V Lindberghovo družbo se je štel tudi sin takratnega predsednika Zedinjenih držav Quentin Roosevelt. Tako sta ob neki priliki spravila v liftu v zgornje nadstropje Bele hiše Quentinovega ponyja. Ob drugi priliki sta med velikim svečanim sprejemom v Beli hiši prerezala električni kabel. Na mah je nastala v vsem poslopu babilonska tema, ki ji ni manjkalo zabavnih prizorov; vsekakor se je kmalu na to ves Washington smejal dogodkom in zbijal šale na račun stroge oficelnosti, ki je bila prišla v mučno zadrego. Kako neki sta oba očeta obračunala z navihanima dečkoma, tega nam kronika ne pove.

Ko je Charles dovršil petnajsto leto, mu je oče Lindbergh poklonil motorno kolo. Kmalu je postal strah okoliških cest: drvel je s tako silo, da so ljudje že izdaleč bežali na varno, ko so začuli ropot njegovega motorja. Ta previdnost pa ni bila potrebna, zakaj že takrat se je Lindbergh odlikoval po izredni sigur-

nosti in hladnokrvnosti. Tudi na najbolj kočljivih mestih ni nikdar storil nič žalega ne živalim in ne človeku; takisto spreten šofer je bil leto dni pozneje, ko mu je bil oče kupil Fordov avto. Takrat si je naredil iz prejšnjega motornega kolesa motorni čoln, s katerim je delal izlete po bližnjem jezeru. S puško na ramenu in v spremstvu lovskega psa je hodil kot 16-letni deček po okoliških šumah in je poznal slednjo stezo in najbolj skrite koticke. Vedno je bil sam, nikdar se ni zanašal na druge; ne da bi bil odljuđen človek, ki beži od družbe, toda zavedal se je, da mu ni treba drugih, dokler najde v samem sebi zadosti. Na lovskih izletih se je izuril za strelca in si je pozneje na vseučilišču priboril prve nagrade v streljanju na cilj. Zdaj pa zdaj je presenečal svoje stariše in znance s tolikšno strelsko spretnostjo, da so se ljudje spominjali slovečega strelca Buffala Billa.

S šolskim letom pa so se seveda te idile končale. Charles je prestopil na vseučilišče v Wisconsinu, kjer je posečal tehniška predavanja. Ali ameriško vseučiliško življenje s svojo strogo disciplino, s suhoparnimi, čisto profesorskimi predavanji ni čilemu svobodnjaku Charlesu nič kaj prijalo. K večjemu se je zanimal za razne poizkuse v laboratorijih, pa tudi to ga ni moglo trajno vneti in je po dveh letih ostavil vseučilišče, željan življenja in dejanj.

Eno leto je upravljal posestvo (farmo) svojega očeta, ki je imel polne roke dela v svoji odvetniški pisarni in se ni mogel dolgo muditi na posestvu. Charles je skušal kmetijsko gospodarstvo kolikor moči zmehanizirati, kar mu je tudi uspelo; šel je tako daleč, da so se celo čevlji snažili z elektriko!

Tako vidimo čedalje jasnejše obrise razvijajoče se osebnosti mladega Lindbergha. Odkar se je v Washingtonu vnel za letalske poizkuse, ni več nehal misliti na to panogo tehnike, ki je dobivala v njegovi domišljiji bolj in bolj impozantno podobo. Razvijal se je v ravni liniji k smotru, ki ga je bil dosegel dne 22. maja lanskega leta, ko se je izkrcal v Bourgetu.

L. 1921. je presenetil kot 19-letni mladenič svojega očeta s trdnim sklepom, da se hoče posvetiti letalstvu. Že nekaj tednov pozneje se je bil pojavil v letalski šoli v Lincolnu (Nebraska), kjer je več mesecev študiral teorijo letalstva, nato pa je prvič poletel v zrak, najprej v spremstvu svojega učitelja in potlej

popolnoma sam. O tem času pripoveduje njegov prvi letalski učitelj:

»Lindbergh je bil izrečno bojazljiv in zakopan vase; govoril je samo, če je bilo neobhodno treba. Kakor hitro pa se je vzpenjal na letalo, se je hipoma ves izpremenil; postal je čisto drugačen človek. O bojazljivosti in zli volji ni bilo niti sledu več. Iz njega je uprav sijalo zaupanje vase in vodil je aparat tako vešče in brihno, kakor nobeden začetnik pred njim. Vzlic temu pa ni bil nikdar drzen kakor so mnogi začetniki v letalstvu, ki se preveč zanesejo nase in na aparat. Dičil pa ga je možat pogum in ni nikdar izgubil hladne prevdarnosti. Kmalu so znali vsi na letališču, da je ta modrooki mladenič skoraj dva metra visoke postave rojen pilot, — izvoljenec.«

Lindbergh se je do dobra izuril tudi za pilota s padobranom; ko pa je prebil pilotsko izkušnjo, si je kupil na neki dražbi staro, izrabljeno letalo, ga sam popravil in delal na njem izlete. Dve leti je letal z njim; včasih se je priključil nekemu letalskemu cirkusu, ki je hodil po Ameriki in kazal ljudem letalske produkcije, po večini pa je sam krmaril po zraku.

Ko je l. 1923. bil Lindberghov oče zopet izvoljen za poslanca, je priletel sin iz juga in je vozil očeta po zraku iz kraja v kraj, da je lažje prirejal svoje shode. Bila je to v ameriškem političnem življenju izredna novost. Oče pa je že l. 1923. postal žrtev zavratne bolezni in je umrl v Washingtonu. Tu so ga vpepelili in sin je imel nalogo, da izvrši očetovo oporoko: Priletel je na aeroplanu po očetov pepel in ga je odpeljal v domači kraj, v Little Falls, kjer je z zračne višave raztrosil telesne ostanke svojega roditelja na očetovska rodna polja.

V naslednjem letu je Lindbergh pri neki letalski vaji za rezervnega armadnega pilota srečno prebil svojo prvo letalsko nesrečo. Spustil se je v zrak z nekim lovskim letalom. »Videl sem, kako sta obe letali padli na niivo in ondi eksplodirali, medtem ko sem se jaz mirno spuščal s svojim padalom in pristal brez vsakršnih poškodb.« je pisal v svojem poročilu. Nekaj mesecev pozneje je imel drugo nezgodo: v višini 300 m mu je aparat nenadoma odpovedal. Vsi gledalci, ki so videli, da je Lindbergh skočil iz letala, so mislili: zdaj se bo mož ubil, zakaj 300 m je premalo, da bi bil razvil svoj padobran.

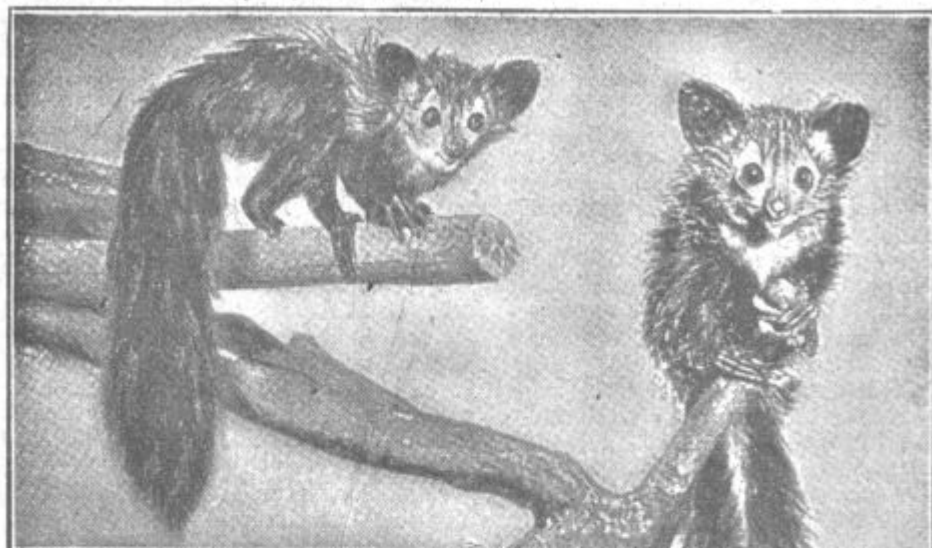
Ko je prihitel na lice mesta sanitetna ambulanca, je videla, da Lindbergh, ki se je spustil na tla z na pol razvitim padalom, mirno zavija aparat in se pripravlja, da gre na letališče. »Stroj ima neko napako.« je dejal mirno, »za las je manjkalo, pa bi bil mrtev.«

Takih srečnih nesreč in nezgod je bilo posihmal več. Lindbergh je opravljial službo poštnega letalca. Imel je nočno linijo. Noč za nočjo je plaval skoraj celi dve leti po snegu in dežju, z vetrom in proti vetru, od letališča do letališča. Vodil je aparat tako vešče in zanesljivo, da so strmeli celo starejši, izkušeni letalci, ki so imeli za sabo prve, najtežje poizkuse z letanjem in so poznali aparat do zadnje podrobnosti. Naposled, ko si je bil prištedil nekaj denarja, se je lahko posvetil izvedbi načrta, ki mu je že dolgo vnel srce in glavo: preleteti Ocean med Ameriko in Evropo.

Nabavil si je aparat, ki je stal 10.400 dolarjev, izjemna cena, veljavna samo za Lindbergha. Le-ta je štiri mesece sam nadzoroval gradnjo svojega letala; poznal je slednji vijak, vsako žico, vsako dozdevno manj pomembno podrobnost. Slednjič je bil aparat tako vešče izdelan, da je lahko rekel: Na tega-le pa se lahko zanesem. Po utrudljivem dnevnem delu v letalski delavnici je mladi pilot še pozno v noč prebiral strokovne knjige, črpal znanje o vsem, kar je v zvezi s takim poletom. pre-mišljeval in snoval, kako naj premaga ogromno lužo med dvema kontinentoma. Ni imel svojih reklamnih agentov, kakor drugi letalci, ki so se pripravljali na polet; o njem se je najmanj pisalo, zato je bil skoraj da neznan. Tem bolj se je začudila vsa Amerika in z njo vred ves omikani svet, ko so radio, telefon in brzozav raznesli po vsej zemeljski obli ime letalca, ki je plaval nad Oceanom.

Njegov polet je še vsem v dobrem spominu, zato ne ponavljajmo podrobnosti. H koncu še to: Lindbergh je moral v New Yorku čakati lepšega vremena. Ko so prišle ugodnejše vesti, je določil uro svojega starta Portirju hotela, v katerem je prenočeval, je naročil, naj ga ob določenih uri predrami. Šel je v kino in se mirno zahaval s filmom svojega ljubljena Charlieja Chaplina. Šele po polnoči se je bil vrnil v hotel. Dve uri pozneje je portir potrkal na vrata . . .

Zanimivosti o polopicah

Med tujimi živalmi, ki vzbujajo v potujočem zverinjaku, cirkusu ali v velikih mestih v zoološkem vrtu, največje zanimanje povprečnih obiskovalcev, gre brez dvoma prvo mesto opicam. Izmed številnih vrst vidimo v Evropi le nekatere. Najmanj pa so znane polopice, ki imajo opičje telo in sprednji nogi razviti že skoro v popolni roki, le glava je bolj živalska nego pri opicah; sliči namreč glavi kun ali glodavcev in drugih podobnih četveronožcev. Življenje teh redkih živali, ki s svojimi lastnostmi in navadami spominjajo nekaterih človeških tipov — zlasti sedaj v predpustnem času, »času norcev« je kaj zanimivo!

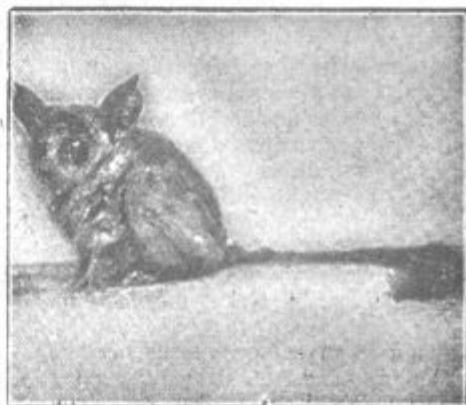

PRSTARICA $\frac{1}{2}$ nar. velikosti

Polopice žive na Madagaskarju, tistem velikem otoku blizu vzhodne

MISJI MAKI $\frac{1}{2}$ nar. velikosti

*PRITLIKAVI GALAGO
 $\frac{1}{2}$ nar. velikosti*

afrške obale, ki ga smatrajo učenjaki za majhen ostanek v morje pogreznjenega dela sveta. In čudno! Ta veliki del sveta, ki ga večinoma pokriva Indijski ocean, je dobil ime po polopicah: Lemurija. Te živali se namreč imenujejo

rajnih, večje in volkodlaki. Ni čuda, če preprosti črni domačini spoštujejo te živali s svetim strahom kot nekaj neumrljivega in tajinstvenega, saj v temnih nočeh krulijo kakor prašiči, mijavkajo kakor mačke, grče kakor psi, se reže in

SLOKI LORI ¼ nar. velikosti

SKRATJI MAKI ½ nar. velikosti

lemurije. Tako so jih nazvali Rimljani po pošastnih dušah umrlih, ki so Rimljane strašile v temnih nočeh s kričanjem, jokom in skakanjem po drevju okrog hiš, prav kakor plaše nas duše

plačejo ter se dero, da ne more spati živa duša. Ko pa ob zori pridejo preplašeni domačini in svojih koč, vidijo zgolj vsega sadeža oropano drevje, živali pa ni nikjer več. Spe v votlinah in

vrhovih dreves, vendar pa tako rahlo, da čutijo vsakega hrošča v bližini in ga takoj pohrustajo. Ponoči pa plezajo in skačejo od veje do veje in od drevesa do drevesa hitreje nego ptice letajo. Take skoke jim omogočajo močne zadnje noge, ki so daljše od prednjih, plezanje pa prsti na nogah. Čeprav žive v tropskem podnebnju, so vendar oblečene v goste kožuhe, da jih ne premrazi nočna vlaga in rosa.

Na Madagaskarju polopice niso redke, ker jih je več vrst, kakor vseh drugih sesavcev na otoku, vendar pa so najpogostejše tiste, ki spadajo v vrsto *makijev* ali pravih *lemurid*.

Najlepša je kata zaradi svoje vitkosti in črnobelo pasastega repa, ki je dolg 50—55 cm. Le 35—40 cm dolgi život je pri nekaterih pokrit z bolj pepelnato sivim, pri drugih spet z rdečkastorjavim, gostim in mehkim, malo volnenim kožuhom ki je po obrazu, ušesih in spodaj belkast, s črnima kolobarjema okrog oči. Živi v jatah po vrhovih najvišjih dreves, kjer obira divje dateljne in lovi žuželke z največjo hitrostjo in gibčnostjo. Njo imajo skoraj vsi večji evropski zoološki vrtovi, ker je prav krotka in ljubka živalica, vendar pa podnevi velika zaspanka in, kar se snage tiče, prava grdoba.

Zelo redko pa v Evropi vidimo žive številne vrste njenih sorodnikov, ker so te živali ali silno redke že v svoji domovini ali pa le težko prenašajo naše podnebje in so v ujetništvu vedno čemerne in zlobne.

Posebno ljubka živalica je pritlikavi *mišji maki*, ki ni daljši kakor 30 cm, a pri tem se šteje polovica dolgoti samo na rep. Ta čudna miška je tako redka, da niti učenjaki ne ločijo raznih vrst, posebno ker so znani rdečkastorjavi in sivi in celo taki, ki so ob nosku črni. Tudi ta pritlikavček živi le v vrhovih najvišjih dreves v pragozdih, kjer si napravi umetno gnezdece, ki ga ni mogoče ločiti od ptičjega. Hraní se s hrošči in metulji in se rad posladka z medom. Podoben je našemu polhu, samo da je še večji lenuh in je tudi v jetništvu zelo divji ter neprijazen celo s svojimi vrstniki.

Najbolj čudna je *prstarnica*, ki jo poznamo šele od konca XVIII. stoletja. Ko je takrat na Madagaskarju rojenim domačinom neki evropski naravoslovec pokazal prvi dve ujeti živali, so začudeno vzklikali: »A jé, a jé!« in ta vz-

klik začudenja je postal ime živali. Mi ji torej lahko rečemo »ojej, ojej«, pa bo tudi prav — za prstario so jo pa imenovali po dolgih in izsušenih, pošastnih prstih na sprednjih nogah. Nad potlačenim nosom ima prstaria dvoje velikih, neznansko glupih, bledorjavih oči in dvoje še večjih kožnatih ušes. Okroglo glavo veže kratek, debel vrat s slovim trupom, porastim z razkuštrano, ščetinasto, trdo dlako; od tega suhega in razkuštranega života pa strli ali visi dolgo ščetinasto omele. Da gledajo oči še bolj neumno in plašno v svet, je glava rdečkasta in medlosiva s črnimi kolobarji okrog njih in svetlimi pegami nad njimi, po ostalem telesu pa je prstaria pokrita z rjavkastočrno dolgo in trdo dlako, ki izpod nje gleda medlosiva podlaka. Ščetinasta dlaka repa je črna, s sivimi koreninami. Odrasla žival meri do 1 m, vendar pa čez polovico te dolžine zavzema rep.

Celo učenjaki so dolgo zdihovali »ojej, ojej«, ker te spake niso mogli nikamor uvrstiti, saj je po zobovju zelo podobna glodavcem. S takim zobni olupj najtršo skorjo dreves, da pride do žuželk pod njo, ki jih s tankimi in suhimi prsti pobira iz rogov in lubju. S prsti praska tudi mehki in sladki stržen iz bambusa, češe z njimi kožuh in si čisti nos ter robka jedrca iz orehov in lešnikov ter tudi mozeg iz kosti. S prstom pa celo pije na ta način, da zakrivljenega hitro pomaka v mleko ali vodo in stegnjenega poteguje skozi usta.

Ča čudaška samotarka je v naravi gibčna in nagla le v temi, na solncu pa je silno neokretna in počasna, v jetništvu vedno čemerne in dolgočasna. Revna potomka iz pradavnine. Makiem sta sorodni dve vrsti lorijev, namreč loriji sami in galagi.

Pravi loriji, ki so brez repa, žive v Indiji, kjer jih imenujejo tudi lene opice. Na otoku Ceylonu pa živj prav srčkani, le 25 cm dolgi *sloki lori* z okroglo glavico, špičastim gobčkom, nežnim trupom in drobčkanimi nožicami, z zametastim kožuščkom, ki je zgoraj medlosiv in rumenkastorjav, spodaj pa sivkast ali rumenkast, skoro črna sta pa kolobarja okrog velikih oči orehove barve. Čez dan te živalice više po vejah in spe, ponoči pa love žuželke ter obirajo sladko sadje. Ker je sloki lori počasen, bi ne ujel mnogo hitrih hroščev, zato pa se tako tiho prestopa in

okretno ter neslišno giblje med vejami, da ga ne čuje najtanjše uho. Še bolj okoren je njegov bratec, ki so ga

KATA $\frac{1}{2}$ nar. velikosti

imenovali za nerodnega lorija, a vendar ta neroda zna nekaj, česar ne zna nobena druga žival. Ume namreč plezati po navpičnem deblu ritensko navzgor in navzdol, tako da ima glavo spodaj. Naučil se je lenuh, ker se mu ne ljubi obračati.

Najljubkejša živalica med vsemi polopicami pa je brez dvoma pritlikavi galago, ki živi na afriški celini in sicer ob obali Nemške vzhodne Afrike. Z repom, ki je dolg čez polovico dolžine živalice, meri le 36 cm. Brez dvoma srčkana opica, ki bi jo rada dobila v dar najbolj razvajena gospodična. Zgoraj je svetlocimetove barve s sivkastobelima ročicama in nožicama ter z rjavim repkom, ki je proti koncu vedno bolj temen. Ta pritlikavček se pa že v mraku začne dreti in kričati v najrežekjših tonih, ki jih spremlja z globokim basom, da je jo! Kljub temu ga pa ni mogoče opaziti med lijanami vrhu dreves in le slučajno ga najdejo v duplih pri sekanju drevja. Kakor je majhen ta škrat, vendar se ga boje tudi mnogo večje živali, ker se mu v temi svetijo

oči temnordeče kakor žareče oglje, ali pa zelenkasto modro kakor najlepši opali. Znanstveniki ga prištevajo med najbolj inteligentne in tudi med najbolj navihane živali. Kakor prave opice, je tudi on v jetništvu velik prijatelj likerjev, vendar pa se alkohola nikdar ne napije do nezavesti. Svojega gospodarja ljubi nad vse in mu najraje čez dan spi pod srajco. Tedaj zavije svoja tenka, gola kožnata ušeska skupaj, a vražič čuje vsak gib v svoji okolici. Če pridele ščurek ali muha še tako tiho v njegovo bližino, je že po njem. Najbolj pa sovraži male ptice, ki jih s svojo bliskovito brzino lahko pograbi in jim v trenutku požre možgane. Najbolj živahen pa je pri skupni večerji s svojim gospodarjem. Uganja neumnosti in je najbolj vesel, če se mu posreči skočiti na sredo polne sklede. Rad tudi igra žogo, namreč tako, da ga gospodar meče v zrak in zopet lovi v roko. Če se gospodar ne spomni na to igro, začne galago sam odletavati od mize ali tal kakor žoga in se prevračati po zraku.

Seveda ima tudi ta zabavni veseljaček svojo malo napako. Kadar se hoče komu prikupiti, hitro spusti kapljico urina na ročici in nožici ter začne božati svojega prijatelja po nosu, ustih in očeh. Ali tega malega greha, storjenega v najboljšem namenu, dobrodušni živalici nikdo ne zameri, ker ve, da mu je s to lastnostjo narava le hotela pomagati, da se lažje prijemlje po polzkih vejicah in lijanah.

Še bolj, vsaj po svoji zunanosti, je pa podobna škratku polopica čisto svoje vrste, ki jo ravno zaradi te sličnosti imenujejo škratji maki ali žival-strah. Debela okrogla glava z velikanskimi očmi mu čepi prav na ramah, ročice ima prekratke, noge pa predolge in čudne, ker je nožna korenina tako silno podaljšana; za živaljo se vleče daljši rep kakor je vse telesce z glavo vred. Goli prsti ročic in nožic so lopatasti in gola so tudi ušesa. Kožuh je rumenkastosiv s svetlejšimi in temnejšimi deli. Dolga je ta odurna žival z repom le 40 cm in živi na Malajskih otokih, a tudi tam ne pogosto, po ravnih, vlažnih gozdovih, kjer se podnevi skriva v listju, po luknjah v drevju in med koreninami bambusa. Skače kakor žaba po 1 m daleč in je tako neumna ali pa tako malo plašna, da skoči z drevesa kar na človeka in se pusti prijeti. Hranil se z žuželkami in martinčki, vendar je pa tolikanj izbirčna in natančna, da

v jetništvu nikdar ne pokusi načete jedi; še celo vode vdrugič ne pije. Ob dnevni luči vidi zelo slabo in je tudi nerodna in otožna, v temi pa veselo skače po sobi tako tiho, da je nikdo ne čuje. Ta še malo znana žival v jetništvu kaj hitro pogine. Pač pa je samica že skotila mladiča, ki je bil že kosmat in je imel odprte oči ter se je vedno držal svoje matere, da med dlako ni bilo razen repka ničesar videti.

Ali mali škrat je drugi dan že sam lezel in plezal po kletki, čeprav ga je mati skrivala pred ljudmi. Ko ji je bilo preveč, ga je kakor mačka v zobeh nesla v skrivališče ter ga je tudi izven kletke večkrat prenašala v gobcu.

Tudi te čudovite živali poznajo materinsko ljubezen kakor opice, ki se po njih pretirani ljubezni imenuje «opičja». Na žalost pa ravno to njihovo lastnost posnemamo manj kakor vse druge.

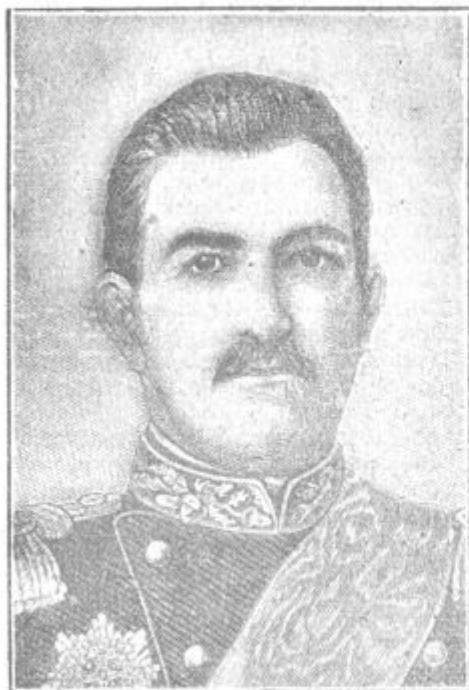
Osvoboditev Pirota in Niša pred 50. leti

Tiste čase je bila «visoka» politika vrlo zanimiva in napeta.

Dva mogočna nasprotnika sta se borila med seboj za premoč v evropski politiki in za svetovni vpliv: trozveza in Velika Britanija. Trozvezo so tvorile države: Nemčija, Rusija in Avstro-Ogrska. Nikar ne mislimo, da je bila ta zveza iskrena. Nastala je kot sad dinastične politike, dvornega kovarstva in tajne diplomacije. Skovali so jo iz taktičnih razlogov: Predvsem se je vsa trojica bala angleške politike, hotela je zavarovati obstoječe teritorijalno stanje (v kolikor ni šlo za razširjenje njihovih lastnih meja!), vrhu tega pa je nekatere kronane in napol kronane glave in njih oprode tresel strah pred prekucuhi. Duša te zveze je bil sloveči Bismarck, saj je Nemčija tiste čase imela v kontinentalni Evropi prvo besedo, po priliki tako kot danes Francija. Da med zavezniki ni bilo pravega zavezniškega duha, pričuje to, da Rusija v svoji vojni s Turčijo (maščevanje za krimski poraz, osvoboditev balkanskih Slovanov) ni bila samo osamljena, temveč celo izdana: i Nemčija i Avstro-Ogrska sta se z bali njenih načrtov in sta rovarili na vseh koncih in krajih zoper njo. Posledice se vidijo v poznejšem berlinskem kongresu.

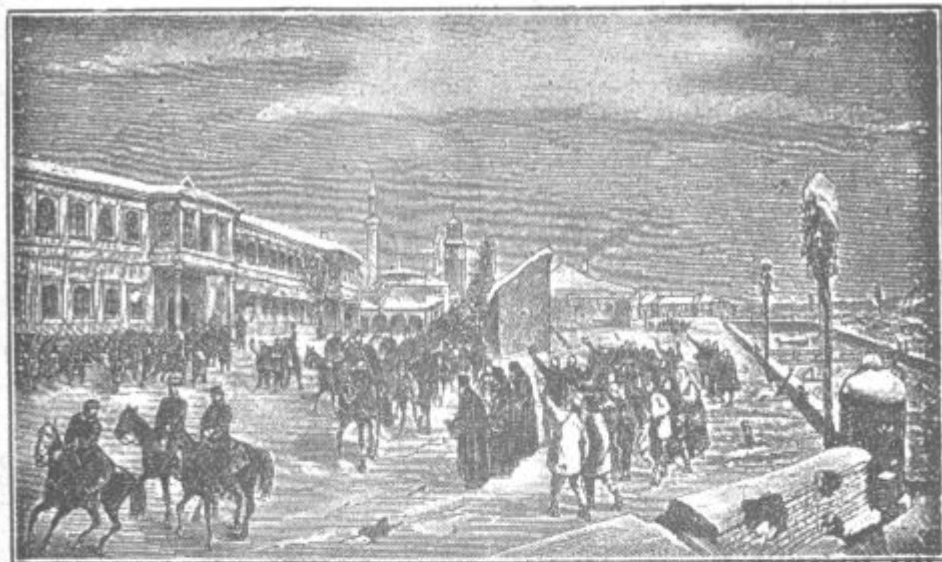
Rusija je takisto vodila dinastično-spletkarsko politiko, vendar pa so se njene zasnove in interesi glede Turčije ujemali s poglavitnimi željami neosvobojenih balkanskih Slovanov. Razlika je le ta, da so ruski činitelji zastopali predvsem svoje interese, med tem ko so Slovani sanjarili o idealih.

Takrat je evropske politike mnogo strašilo «iztočno vprašanje». Tudi na

KNEZ MILAN

Pred 50. leti je bil ves Balkan silno vznemirjen. Razmahnila se je vojna med Turčijo in Rusijo. Balkanske narode so na moč razvnela gesla o narodnem osvobojenju in ujedinjenju. Evropska diplomacija je delala s polno paro. Bili so časi senzacij in pričakovanj. Takrat se je pri nas za marsikaterim skritim rodoljubnim napijalo veliki Rusiji, materi in nadeji Slovanov...

SLAVNOSTNI PRIHOD KNEZA MILANA V, OSVOBOJENI NIS

REGULARNA SRBSKA PEŠADIJA PRED 50. LETI

ši listi («Slov. Narod») so imeli sem ter tja kak članek o tej važni in čudni zadevi. Šlo je v glavnem za Turčijo. Vsi so čutili, da se je azijatska Turčija na evropskih tleh preživela, toda kako razdeliti njeno ozemlje? Po zahtevah prebivalstva? Prekucuški nazor, pred katerim so se pravoverni diplomatje križali. Strahotni glasovi so prihajali iz Turčije; krščanska raja je vpila na pomoč. Velika Britanija pa je vzlic svojemu službenemu krščanskemu duhu podpirala Turke, čeprav je opozicija (Gladstone!) zahtevala pomoč kristjanom.

Bila je to kaj napeta šahovska igra: če ne bi bili Angleži podprli Turčije, bi jo pač kdo drugi; šlo je za to, da ugeneš nasprotnikovo potezo in jo prestrežeš s protipotezo.

Samo kovarstvo nazadnjaških življev. Narodi so bili le figure na diplomatski deski. Toda vsaka doba ima lastnost, da ne vidiš iz nje kakor ne iz kraja, ki leži v megli.

Srbija je bila takrat razdrapana od težkih političnih bojov. Vladal je mladi knez Milan. Ni bil priljuden vladar. Srbi so se nadejali, da se bo oženil z rusko princezo, kar bi obrnilo srbsko vnanjo politiko v rusko smer. To se ni zgodilo. Srbija je ležala med dvema političnima valjarjema: med Avstro-Ogrsko in Rusijo. A iz Bosne in Hercegovine so prihajale vesti o veliki vstaji, klici za osvobojenjem. Petar Mrkonjić je hodil med vstasi po bosenskih šumah...

Srbska politika je bila na zunaj in znotraj čisto dinastična, brezhrbenična, partizanska. Iz te dobe imamo tole značilno izjavo enega izmed glavnih oprod kneza Milana:

«Mi se ne obziremo ni na sposobnost ni na karakter; u ovoj državi ima mesta samo za naše prijatelje.»

Korumpirano uradništvo, pogosto izmenjavanje vlade, nesposoben parlament, slaba vojna uprava — vse to je onemogočalo mimo vladarjeve nesposobnosti in dvornih spletk Srbiji razmah in procvit.

Vsi glasovi tistega časa tožijo o klavernem položaju Srbije.

Leta 1876. je poteklo v znamenju brezuspešne vojne Srbije in Črne gore s Turčijo (vojna napoved 30. junija, mir na podlagi status quo-a v februar-

ju l. 1877). Šlo je za srbski protektorat nad Bosno in Hercegovino. L. 1877. je prineslo rusko-turško vojno (vojna napoved 24. aprila). Zdaj je Rusija pozvala Srbijo, da se pridruži dokončnemu obračunu s Turčijo. Čeprav si je ljudstvo samo želelo take akcije, se knez Milan ni maral pridružiti. Avstro-Ogrska je prepovedala. Šele v decembru l. 1877., tri dni po padcu Plevne, je knez Milan podpisal vojno napoved. Srbija je šla nepripravljena v vojno, vzlic temu pa je dosegla lepe uspehe.

V dobi skoro šestih tednov je osvojila Niš, Pirot, Leskovac in Vranje; desno krilo je prodrlo celo na Kosovo. Pirot je bil zaseden 28. decembra po četah generala Velimarkovića. Poročilo iz tistega časa pravi:

«Ob 11. uri je srbska vojska slovesno vkorakala v mesto. Prebivalstvo s škofom na čelu jo je navdušeno sprejelo in pozdravilo. Zaplenila je mnogo topov, pušk in municije. Turki so pred umikom iz Pirota mesto zažgali. Eksplodiralo je neko skladišče smodnika in je zapustilo visoko škodo.»

Dne 3. januarja so Rusi zasedli Sofijo; tako so se v tem mestu po l. 1434. prvič pojavili krščanski vojaki. Še večji poraz je zadel Turke 9. januarja, ko je ruski general Radecki ujel celo turško armado na Šipki. Ta poraz je strahovito zmedel turške vojake. Dne 10. januarja je padla takrat zelo znamenita trdnjava Niš. Oblegali so jo Srbi od 5. januarja. Proti večeru 9. januarja so poslali Turki v srbski glavni stan svoje odposlance, da se pogajajo glede kapitulacije. Naslednjega dne je bila podpisana pogodba med srbskim pooblaščencom Bežianinom in turškima poveljnikoma Hatil pašo in Rašid pašo. Srbi so zaplenili 150 topov in 20.000 pušk.

Že 30. januarja 1878. je bilo podpisano premirje med Rusijo in Turčijo, 3. marca istega leta pa sloveča San-Stefanska mirovna pogodba. Leta je vzbudila nezadovoljstvo i med Srbi i med Rumuni in Grki. Rusija je namreč izsilila ustanovitev avtonomne kneževine Bolgarije, obsegajoče ozemlje med Dunavom in Egejskim morjem, med Drinom in Črnim morjem. Vsa Makedonija, del Turčije, večji del Stare Srbije in del Srbije bi imeli tvoriti Veliko Bolgarijo, v kateri bi dve leti vladal ruski komisar s 50.000 ruskih vojakov.

San-Stefanska mirovna pogodba je še bolj razvnela evropsko diplomacijo; mreža njenih intrig se je plela vedno dalje in je naposled prisilila Rusijo, da je pristala na velik meddržavni kongres, ki se je začel dne 13. junija 1878. v Berlinu in ki slovi pod imenom «berlinski kongres». Srbske zahteve se niso mogle niti tu uveljaviti in mandat

za okupacijo Bosne in Hercegovine je dobila Avstro-Ogrska.

Tako je bil januar pred 50. leti važnega pomena za nadaljnji razvoj «iztočnega vprašanja». Z njim je čedalje bolj dozorevalo tudi jugoslovensko vprašanje. Štirideset let pozneje je bilo v glavnih potezah rešeno.

Ivan Buntin

Gospod iz San Francisca

(Dalje)

Kakor vsi premožni Američani, je bil tudi on vrlo radodaren na potovanju in je veroval, kakor vsi oni, v popolno iskrenost in dobro voljo ljudi, ki so tolikanj skrbeli za njegovo jedačo in pijačo, mu stregli od jutra do večera, prestregli vsako, tudi najmanjšo željo, bedeli nad njegovo snago in pokojem, nosili prtijago, mu klicali nosače ali dostavljali kovčke v hotele. Tako je bilo na ladji, tako je moralo biti tudi v Napoliju. Napoli pa je čedalje bolj rasel in se bližal. Godci s pihali, ki so vsa bleščala, so se že gnetli na krovu in nenadoma z zmagovalnimi zvoki koračnice oglušili vse drugo. Kapitan — ober, oblečen v paradno uniformo, se je bil pojavil na svojem stolpiču in milostivo kakor paganski bog pozdravljaj z mahljanjem roke odhajajoče potnike. In gospodu iz San-Francisca se je zdelo — prav tako kakor vsem drugim —, da v ponosni Ameriki tolikanj priljubljena koračnica grmi samo zanj, da baš njega pozdravlja kapitan ob srečnem koncu poti. In ko je »Atlantida« naposled prispela v пристanišče in je naslonila ob nabrežje svojo z ljudmi posejano mnogonadstropno gromado, so zagrmeli mostiči, toliko vratarjev in njih pomočnikov z zlatoobrobljenimi čepicami, toliko različnih postreščkov, žvižgajočih paglavcev in krepkih capinov s šopi pestrnih razglednic v rokah, se je bilo vrglo naproti, da ponudijo njemu svoje usluge. On pa se je prijazno in zaničljivo smehljaj vsem tem capinom in je stopil k avtomobilu prav tistega hotela, kjer bi se imel ustaviti tudi princ. Mirno je momljaj skozi zobe, zdaj po angleško, zdaj po italijansko:

— Go away! Via! (Proč! S poti!)

Življenje v Napoliju je takoj stopilo v navaden tir. Navsezgodaj zajtrk v temačni jedilnici z vlažnim preprihom iz odprtih oken, ki gledajo na kameniti vrtec, v oblačno, togotno nebo, ki ni obetalo nič kaj prida in na tolpo vodnikov ob vratih v veži. Potlej prvi smehljaj toplega rožnatega solnca, visoko viseč balkon z razgledom na Vezuv, ki je do vznožja zavil v bleščečo jutranjo soparo, na srebrno-biserne drobne valove v zalivu, na majčkene osličke z dvokolnicami, ki tečejo po klejastem nabrežju, pa na oddelke drobnih vojakov, ki korakajo z bodrilno godbo. Nato pot do avtomobila in počasno premikanje po obljudenih, ozkih in vlažnih hodnikih, po ulicah med visokimi hišamj s številnimi okni. Ogle-davanje snažnih, enakomerno, prijetno, toda dolgočasno in kakor od snega razsvetljenih muzejev ali mrzlih, po vosku dišečih cerkva, kjer je povsod isto: veličasten, s težkim, usnjenim zastorom zavešen vhod, znotraj pa trda praznota, molk, tihe lučke sedmerosvečnika, ki rdeče brlijo v globini okrašenega altarja, pa samotna starka med temnimi lesenimi šolskimi klopni, opozkí grobni kameni pod nogami in »Snetje s križa« tega ali onega slikarja, ki je seveda znamenito. Ob eni uri dojučnik na gori San Martino, kamor prihaja okoli poldneva dosti zajamčeno prvovrstnih ljudi in kjer se je nekoč hčerki gospoda iz San-Francisca skoro doma-la zavrtilo v glavi od radosti: videlo se ji je, da sedi v dvorani princ, čeprav je bila izvedela iz dnevnikov, da je začasno odpotoval v Rim. Ob petih čaj v hotelu, v bogatem salonu, kjer je tako

toplo od preprog in plapolajočih kamimov. Potem pa je že čas, da se pripraviš na obed. Že zopet doni gong mogočno in oblastno po vseh nadstropjih. Spet šelesti svila po stopnicah in v ogledalih se zrcalijo dolge vrste dam v izrezanih oblekah. Zopet je široko in gostoljubno otvorena kraljevska jedilnica z rdečimi sukničji godcev na odru i ns črno tolpo lakajev okoli *maitre d'hotela*, ki začudo mojstrski naliva v krožnike gosto rožnato juho. Kakor povsod, so bili obedi tudi tu višek vsakega dneva. Za obed so se oblačili kakor za svatbo. In obedi so bili tolikanj obilni jedi, vin, slatin, slaščic in sadja je bilo toliko čez mero, da so ob 11. zvečer hišne neutegoma stregle gostom v sobah z gumijevimi mehurji, napolnjenimi s kropom za segrevanje želodcev.

Ali december v tem letu ni bil kdo ve kaj ugoden za Napoli. Vratarji so prihajali v zadrego, če so gostje govorili z njimi o vremenu; kakor da bi bili sami krivi, so le skomigali z rameni, momljaje, da se ne spominjajo sličnega leta. Sicer so že več let momljali venomer eno in isto in se skljujevali na to, da »je povsod uprav strašno«; na Rivijeri so nečuvenci nalivi in burja, v Atenah je sneg, Etna je tudi vsa zasnežena in se ponoči blešči; iz Palerma uhajajo turisti, da bi se rešili pred zimo.

Jutranje solnce je letošnjo zimo vsak dan opeharilo Napolitanca; takoj popoldne se je zmračilo in je pričel pršiti droben dež, čedalje bolj gost in hladen. Takrat so se lesketale palme ob hotelskih vratih, kakor da bi jih pokrili s pločevino, mesto se je zdelo neverjetno umazano in tesno, muzeji hudo enolični, ogorki cigar, ki so jih kadili debeluharji-izvoščki v gumijevih, kakor peroti v vetru vihrajočih plaščih, so neznošno smrdeli. Možato pokanje njih bičev nad tenkovratimi kljuseti je bila očitna komedija. Obuvalo signorjev, ki so pometali tračnice cestne železnice, se je videlo uprav grozno. Ženske, ki so racale po blatu in dežju s črnimi, razkritimi glavami, so se zdele zoprno kratkonoge. Kaj bi še govorili o vlažnosti, pa o smradu po gnili ribi, ki je vel sem od morja, penečega se ob nabrežju. Gospod in gospa iz San Franciscsa sta se pričela zjutraj pripraviti. Niuna hčerka je hodila zdaj vsa bleda, z glavobolom; zdaj pa je na mah ožive-

la, se za vse navduševala in se je videla ljubka in krasna. Prekrasna so bila tudi nežna mnogostranska čuvstva, ki jih je bilo obudilo v njej srečanje z nelepim človekom nenavadne krvi. Saj je prav za prav menda res brez pomena, kaj neki prebudj dekliško dušo: denar, ali slava, ali plemenito pokoljenje... Vsi so zatrjevali, da je v Sorrentu, na Capriju docela drugače; ondudaj je topleje in solnčno, citronovci so v cvetu, ljudstvo je bolj pošteno, vino pa bolj naravno, Rodbina iz San Franciscsa je tedaj sklenila, da se bo napotila z vsemi svojimi kovčegi na Capri. Hotela si je ogledati otok, sprehoditi se po kamenju tistega kraja, kjer so stale nekoč Tiberijeve palače, obiskati pravljicne jame Modre špilje, poslušati abruške dudaše, ki se potikajo ves mesec pred božičem po otoku s hvalospevi na čast Devici Mariji, ter se naposled naseliti v Sorrentu.

Na dan odhoda, ki se je rodbini iz San Franciscsa za vedno vtisnil v spomin, ni bilo niti zjutraj solnca. Težka megla je zakrivala Vezuv do samega vznožja; nje sivina je nizko visela nad svinčenimi valovi, morje se je izgubilo izpred oči že v daljavi pol milje. Caprija sploh ni bilo videti, kakor da ne bi bil nikdar na svetu. In majhen parnik, ki je odplul v tisto stran, se je jako premetaval, da je rodbina iz San Franciscsa onemogla polegala po divanih v beraški parnikovi kajuti, si zavijala noge z odejami in zatiskala oči; zakaj vsej trojici je prihajalo slabo. Missis je po lastnem mnenju trpela od vseh največ, nekajkrat jo je bila vrgla morská bolezen. Zdelo se ji je, da bo umrla, toda služkinja, ki je prilitela k nji s posodo, se je samo smejala: zibala se je pač že veliko let dan za dnem po teh valovih, ob vročini in mrazu in je vendar bila neumorna in vsekakor prijazna z vsakomur. Miss je bila do nemoči bleda in je venomer držala v zobeh košček citrone: zdaj je ni veselilo več niti upanje na nepričakovan sestanek s princem v Sorrentu, kamor bi imel priti na božič. Mister, ki je ležal vznak v širokem plašču in velikj kapi, ni odprl vso pot čvrsto stisnjenih čeljusti; obraz mu je posinela, brki pa so obledeli. Močno ga je bolela glava; poslednje dni je zbog slabega vremena preveč praznil kozarce in pregoreče občudoval »žive slike« po zavetiščih odbrane razuzdanosti. Medtem pa je

dež bičal žvenkljajoča stekla, da se je cedilo na divane. Veter je tuleče lomastil med jambori in je včasih obrnil hkrati z valovi ladijo popolnoma na bok, da se je spodaj nekaj prevrnilo in

hrupno zakotalilo. V pristaniščih Castellamare in Sorrento je bilo malce boljše, a še tu je vsevdilj strašno zibalo.

Dalje prihodnjič

.....

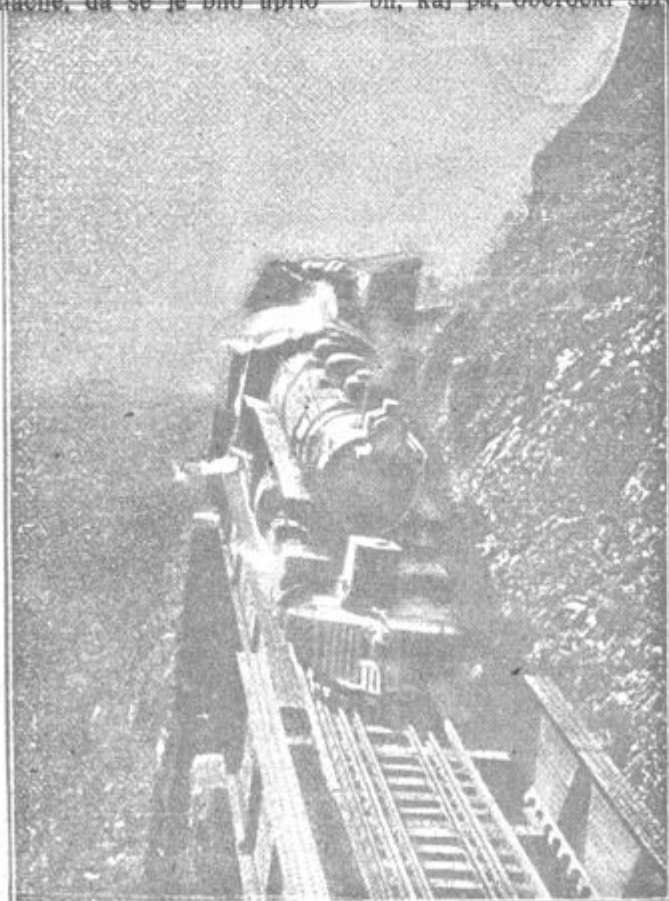
Oskar José Motti

Na obisku pri Indijancih

Potovanje po južnoameriških Andskih gorah — Z najvišjo železnico na svetu — Vlak v višini 4774 m nad morjem

Težko bi vam naštel, kaj vse sem bil v teku svojega dvajsetletnega potikanja po Južni Ameriki. Med mnogimi mogočimi in nemogočimi poklici sem sedel tudi v uredništvu ogromnega tednika «Muvodial» v Limi. Nekega dne smo prejeli informacije, da se je bilo uprlo

indijansko pleme Campas, ki biva vzdolž ob reki Pereni vse do njenega ustja v Ucayali in da so upor zatrli. Treba je bilo izvedeti, kaj več o tem zanimivem dogodku. Ko so baš meni poverili poročevalsko nalogo, sem jo bil, kaj pa, oborožki sprejel.

VLAK NA NAJVIŠJI ŽELEZNISKI PROGI NA SVETU

Brez posebnih priprav sem se podal na pot. Za tako potovanje je najbolje, če vzameš seboj kar najmanj prtljage; neizogibni so dober browning, triling in lovski nož. Obuti moraš nepremočljive visoke škornje, vrh tega rabiš breeches, širok klobuk in doma pleteno volneno «poncho»; da pa reporter ne sme na pot brez fotografskega aparata, se ume samo ob sebi.

Že na vse zgodaj sem odrinil z vlakom iz Lime. Spremljal me je Severnoameričan M. G. Price, ki ga je bila poslala tvrdka Pathé Frères kot kinematografskega operaterja. Pot iz Lime v smeri k Cerro de Pasco je na moč lepa; ž njo se ne da primerjati nobena druga na svetu. Proga se počasi dviguje; na nekaterih mestih gleda popotnik v prepade, ki so nad 1000 metrov globoki. Drzni mostovi, nekateri — kakor na primer Puenta de inferno (Peklenski most) — 500 m visoki, se pno preko nevarnih globeli in od brzic izjedenih dolin, — vsak trenutek se skrije vlak v predor, vzpenjaje se čedalje višje v Andske gore, ki zdaj pa zdaj razgalijo svoja z večnim ledom in snegom pokrita temena.

Prispemo v Río Blanco (Bela reka), 3437 m nad morjem. Vsi popotniki se nagibajo skozi okno. Mar se odpira izredno očarljiv razgled? Nič posebnega. Vidijo se ostanki vlaka, ki se je bil na tem mestu prevrnil in se skotalil 800 m globoko. Globel je težko dostopna, zato bi bilo dviganje ostankov na moč težko in drago, pa so jih kar prepustili narodi.

Približali smo se Casapalci, sloveči zbog svojih kositrovih rudnikov. Nenadoma se vlak sredi dolgega mostu ustavi. Zopet polukamo skozi okna; vse se prestrašeno vprašuje, kaj se je zgodilo. Naposled se zadeva pojasni. Malenkostna nezgoda: udrla se je bila velika skala in zasula progo približno 20 m daleč. Jadrno se železniški delavci lotijo motike in lopat, ki jih za take primere vsak vlak vozi seboj. Po dveurnem delu ni nič več oviralo vlaka

na njegovi poti. Popotniki, ki so prostovoljno priskočili na pomoč, so utiraje si potne obraze vstopali v vlak. Kaj bi se bilo zgodilo, če bi se bila skala udrla pet minut pozneje? Odgovorili bi lahko limanski listi, ki često prinašajo poročila o podobnih nesrečah.

Bilo je približno ob petih popoldne. Vlak je imel precejšnjo zamudo. V vagonu je planil hud mraz. Popotniki so se drgetaje zavijali v plašče in stiskali vsak v svoj kot. Obrazi so na moč obledeli, ustnice nabrekle in oči se skalile. Zagospodovala je *serrocha*, planinska bolezen, ki jo zovejo tudi *puma* in ki prizanese le redkokateremu popotniku.

Glej, že smo v Tiklio, 4774 m nad morjem, najvišjem mestu na svetu, ki ga je dosegla železniška proga. Na postaji stopim iz vlaka; sneži na vse pretege, da ne vidim niti dva koraka daleč. Sneg, sneg, ki ga nisem videl že toliko let! Mehanično sem napravil kepo, a nisem znal, v koga bi jo bil zalučil, saj sem bil edin popotnik, ki se je osmelil vstopiti iz vlaka. Le pri lokomotivi maže strojnik kolesa, zato pa dobi iznenačeno mojo kepo v hrbet. Jadrno se obrne, pograbi sneg in ga vrže v strojnika, ki je lukal iz vagona; mislil je, da je bil pravemu vrnil nemilo za nedrago. Le-ta pa ne boji len skoči na tla in zdaj si jih jameta moža dati kakor dva šolarja. Spomnil sem se mladih let; da, tako je bilo nekoč. Dokaj časa je bilo poteklo od tistih dni.

Zvižganje lokomotive je prekinilo sneženo vojno in z njo vred tudi moje spomine. Spihajoč se povzpne hlapon še kakih 100 metrov navkreber, potem pa se polagoma spušča navzdol vse do Oroye (3712 m), kjer so veliki rudniki in fužine ter znano železniško križišče. Proga se razcepi na dvoje, vendar midva z kinooperaterjem ne obrneva ne v Haancayo, v notranjost Peruja niti v Cerro de Pasco, ogromne južnoameriške rudnike. Ostaviva vlak, da se naslednjega dne odpraviva na pot z novim prometnim občilom.

Z avtomobilom čez peruanske gore — Krasote in nevarnosti planinah — Na meji civilizacije

Prihodnje jutro sva sedla v avto. Ford je delal prave čudeže; brzeli smo po vratolomnih cestah čedalje višje v gore, ustavljajoč se samo pri vrelcih, da sva si pogasila mučno žejo. Naposled, višina 4800 m. Pred nami se je

odprl diven razgled. Vse naokrog, kamor pogleda oko, samo gorovje, tu in tam štrle vrhovi v višino 6000 m. Soince se v mavričastih barvah odraža od večnih ledenikov. V naravi vlada taka tihota, da človeku zastaja dih. Le zdaj

pa zdaj pretrga mrtvaško tišino osamel orlov krik. Glej ga, približno 1000 metrov nad nami jadra igraje po zraku, kakor da bi se nam hotel posmehovati, češ vam ljudem se že na tej višini vrti v glavi, a meni?! Kakor da ni nič...

Avto drvi naprej; počasi se spuščamo z vrha navzdol. Prestopili smo razvodje Peruja, greben, s katerega se spuščajo vode v Tihl ocean. Tostran se vsi potočki izpreminjajo v brzice, ki napajajo mogočno Amazonko in jo spremljajo tja do ustja v Atlantski ocean.

Ondi na vrhu ni bilo skoraj nobenih rastlin, le nekaj mahu si še opazil na skalah; bolj ko se spuščamo nizdol, več zelenja zaznava oko. Le tu in tam so še sledovi snega; včasih ugledaš celo skromna polja, na katerih sade domačini krompir. Ozki potoček, ki nas je spremljal do vrha, se nenadoma razkošati v hudournik; na njegovem obrežju že poganjajo bujne divje lilije. Prvo večje človeško selišče na tej poti je mestece Tarma v slikoviti dolini, sredi krasnih gozdov zdravilnega eukalipta.

Tarma šteje približno 5000 prebivalcev, leži pa kakih 3000 m nad morjem. Tu se že trguje s kavo, sladkorjem, kakaom in bombažem, blagom, ki ga dovažajo iz bližnjih tropskih krajev. Pa tudi žganja dobiš tu na pretek. Iz Tarme, ki je zgrajena v starem španskem slogu, zavije cesta v dolino reke Chanchamaya; pot je sicer pripravna za avtomobilske vožnje, vendar pa postane po dežju razorana in blatna, da ne prideš naprej. Tudi midva sva morala ostaviti avto in zajezditi konja; pot nikakor ni bila brez vsakršnih nevarnosti. A kdo bi bil takrat mislil na nje; toliko naravne lepote si videl okoli sebe, da si zlahka pozabil nase. Subtropsko rastlinstvo se počasi umika tropskemu: ogromne praproti, prelepe orhideje, v zajetna debela razraščene begonije rasto ob cesti; po krošnjah uganjajo opice svoj dirindaj in vsak trenutek ti preleti pred očmi kak živopisan metulj. Čudovit razgled nudi zlasti okolica Markapate: tik ceste zija do 500 m globok prepad z besno drvečo reko na dnu, z druge strani — 2 km dalje — pa vreta iz pečin dva mogočna slapa in z divjim šumotom padata v globel. Komaj se je človek zagledal v to prefršljivo igro narode, že ga ošine kakor blisk še silnejši trušč: na drugi strani drvi v prepad ogromna skala in žanje stebila stoletnih dreves, kakor da bi

šla kosa po travniku. Gorje mu, ki bi ga ta kamenita pošast presenetila na svoji poti. In če pobaraš domačine o tem, ti povedo, da takih-le slučajev ni malo.

Pot se čedalje bolj niža in se kačje vije okoli prepadov in strmin v naročje rodovitni pokrajini, koder si civilizacija ped za pedjo, meter za metrom krči pota. Ni še dolgo, kar so te kraje naseljevala divja indijanska plemena. Obsoorej tu umno goje kavo, kakao, bombaž, sladkorni trs itd. Vse tropske rastline uspevajo in se bohotno razvijajo na teh bogatih farmah, čitih gospodarji so Angleži, Nemci in Italijani.

Mercedes je poslednje mesto, ki smo ga obiskali po dvodnevni vožni iz Tarme, poslednja straža belopolnih naseljencev, mesto, ki je videlo krute boje z Indijanci. Za tem mestom je konec vseh udobnosti, ki jih nudi človeku tehnika; začenja se docela nov, neznan svet, ki je že tirjal življenje marsikaterga radovedneža. Odtod lahko prideš v Puerto Bermudez ob reki Ucayali, pa v Iquitos, glavno peruansko pristanišče na Amazonki. To je pot, ki traja iz Lime 18—20 dni. Manj drzni in previdnejši popotniki si izberejo pot čez Čile, Argentino in Brazilijo. Tod je sicer znatno dalje in dražje, vendar pa imaš zajamčeno povsem udobno in varno potovanje. Midva pa nisva imela zajamčene ne udobnosti in ne varnosti.

(Konec prihodnjč)

A. Koško

Iz zapiskov policijskega ravnatelja

*Bivši načelnik moskovske de-
tektivske policije pripoveduje o
čudnem »nadnaravnem«
slučaju iz
svoje prakse.*

Dogodek, ki bom o njem pripovedoval, je ob svojem času dvignil dosti prahu v ruski prestolnici ob Nevi. Podrobnosti so mi znane po podatkih policijskega arhiva, ki smo ga deloma spravili čez mejo, preden so to prepredčili boljševiki. Vse se je pričelo kakor navaden zločin.

Petrograd je bil okoli l. 1904., pred prvo potlačeno revolucijo, mirno mesto, vse bolj mirno kakor zadnjih 10 let pred svetovno vojno. Tembolj je pretresel prestolnico razvpiti umor na Vasiljevskem otoku. Na nekem podstrešju so našli truplo zverinsko umorjenega, kakih 14 let starega dekletca. Otrok je bil zadavljen; nered povsod naokoli ni dal dvomiti, da je zverina v človeški podobi poprej zadostila svojemu gnusnemu poželenju. Dnevniški so zahtevali maščevanja, vsa javnost je bila na moč razburjena. Policija je napela vse moči, a zaman. Preiskava se je nadaljevala več mesecev. Pol leta pozneje so jo morale oblasti ustaviti, ker niso odkrili niti najmanjšega sledu po zločincih. Tako bi bil tedaj tajinstveni slučaj zaključen, a doživeli smo konec, ki ga ne morem označiti drugače kakor z besedo »nadnaravne«.

Rekel sem že, kako je dogodek razburil petrograjsko prebivalstvo. Z drugimi vred je bil vrlo vznemirjen tudi umetnik B. Dva meseca zaporedoma so prinašali listi vedno nove in vedno bolj dramatične popise tega zločina. Članki so vplivali na umetnikovo domišljijo in je umor naslikal. Slika je imela krasen uspeh. Akademija umetnosti jo je odlikovala z nagrado, in kakor vedno, je bila slika nato razstavljena za občinstvo v salonu znane trgovine z umetninami Daziara. Ljudstvo je mikal izraziti realizem strašnega pri-zora.

Umetnik je naslikal do pičice natan-ko podstrešje, kjer se je zgodil umor, saj je bil nekajkrat obiskal žrtev na mrtvaškem odru, da je naslikal točen portret zadavljene, na tleh zleknjene deklce. V globini slike, v polutemi se je videla ogabna postava morilca, ki je hitel s kraja komaj izvršenega podlega

zločina. Še napol obrnjen proti žrtvi je odpiral z desnico vrata. Bil je grbec, poseben vtis pa je zapuščal njegov zo-prn, živalsko spačen obraz: ogromna usta, koničasta rdeča brada, hudobne male oči in štrleča ušesa.

Daziaro je razstavil sliko kakih šest mesecev po umoru. Nekoč se je začulo sredi goste množice gledalcev divje vpitje. Neki moški se je kričaje vrgel na tla. Popadel ga je hud krč. Ljudje, ki so mu prihiteli na pomoč, so preplašeno opazili, da je grbec na las podoben žalostnemu junaku na sliki. Pokveko so zanesli v najbližjo lekarno. Brž ko se je zavedel, je sam zahteval; naj ga izroče policiji. Ondi je skrajno razburjen, prožet z nadnaravno grozo, priznal zločin in tudi ogabno poželenje, ki ga je pripravilo do umora.

Od tega dne — je pripovedoval — me preganja noč in dan obraz zadavljene dekleta. Noč in dan sem čul njen obupen krik. Samo radovednost me je gnala, da bi si ogledal to sliko, ki so o nji vsi ljudje govorili. Zamešal sem se med množico, da ne bi bil sam. Nisem verjel lastnim očem. Zagledal sem svojo žrtev, natančno isto podstrešje z najmanjšimi podrobnostmi in končno — samega sebe. Ne morem razumeti, kako se je moglo to zgoditi in kdo me je utegnil slikati v tem groznem trenutku. To je nadnaraven slučaj. Podoba je, da ima tu hudič vmes svoje kremplje.

Čulički, takratni načelnik petrograj-ske policije, pa ni imel posebnega za-upanja v čudeže in je sklenil, da dá za vsak slučaj aretirati umetnika B. Imel je pač vzroke, da ga je sumničil, če ne že udeležbe pri zločinu, pa vsaj prikri-ivanja in molka. Vendar umetnika ni bi-lo mogoče takoj spraviti v zapor: odšel je bil medtem v Italijo, iskat novih umetniških motivov. Vrnil se je sto-prav mesec dni pozneje.

Ves ta čas je Čulički zaman skušal razvozljati zagonetko. Ni in ni mogel prebiti začaranega kroga logičnih na-sprotij. Zares se ni dalo dvomiti o is-krenosti skesane pokveke: saj se je bil grbec prijavil popolnoma prostovoljno, razun tega so potrdile številne prič-e oziroma lekarnar njegov živčni napad pred sliko pri Daziaru. To bi pričevalo,

da morilec ni nikoli čul o umetniku B. Na drugi strani pa človeku ni šlo v glavo, da ne bi umetnik B. poznal grbca. Kako naj bi ga sicer tako natančno portretiral, pa še v istem prostoru in takoj po zločinu, ki ga je morilec tako dolgo prikrival? Hkrati se tudi ni dalo domnevati, da bi bil grbec prostovoljno pristal na slikanje, zlasti če je poznal umetnikov načrt. Saj je ta pošastni škrt varoval skrivnost celih šest mesecev in se sigurno ne bi hotel igrati z ognjem — če ne že zaradi premišljene previdnosti, pa vsaj od nagonskega strahu.

Končno smo vendar rešili zapleteno skrivnost. Poizvedeli smo predvsem pri italijanski policiji, kaj počenja B. v inozemstvu. Dobili smo povsem točne in zanesljive podatke, ki niso vrgli niti najmanjše sence na umetnika. Vendar je moral po povratku v domovino k preiskovalnemu sodniku in le-ta mu je povedal, česa ga sumijo. B. je takoj povedal to-le:

— Kakor vsi drugi, sem tudi jaz zasledoval napeta poročila o umoru in sem sklenil naslikati ta dogodek. Takoj sem odšel na kraj zločina in si natančno ogledal ter narisal podstrešje. Truplo sem videl in ga narisal v mrtvašnici. Na policiji in pri pričah sem dobil podrobne podatke o legi, v kateri so našli umorjeno. Prenesel sem vse na platno. Nisem pa imel samo glavne osebe t. j. morilca, ki v naglici zapuščja kraj zločina. Bog ve zakaj ga je moja do-

mišljija slikala kot zoprno, pohabljeno bitje na način Quasimoda (znanega zvonarja v Viktor Hugojevem romanu »Pariška Gospa«). Navadno sem se potikal po Vasiljevskem otoku, kjer sem si v zloglasnih brlogih Galernega pristanišča češče poiskal moških in ženskih modelov za svoje slike. Zavil sem v krčmo na vogalu XX. ulice in na tistem molil Boga, da bi mi poslal kakega pripravnega »Quasimoda«. Pomislite: Nisem čakal ni pol ure in že je vstopil na mojo nepopisno srečo človek, ki je bil izredno pripraven za sliko pošasti, kakor si jo je slikala moja domišljija. Naročil si je čaj: ne kozarec, temveč »porcijon« čajnega kropa, kakor delajo to izvoščki, če se grejejo po zimi. Privlekel sem beležnico in ga pričel na tistem risati. A grbec je hitel; izpil je v naglici čaj in odhitel. Vprašal sem gostilničarja, kdo je ta človek in kje stane. Gospodar ni vedel, rekel pa je, da prihaja pohabljenec vsak dan v krčmo in sicer vedno ob približno istem času. Izbral sem to navado in sem v teku kakih petih dni posnel njegov natančen portret. Neskončno sem se začudil, da sem popolnoma slučajno zadel v črno. Tako je končal umetnik svojo izpoved.

Policija je zaslišala še gostilničarja, ki je brž potrdil resničnost umetnikovih navedb. Seveda je bil B. takoj odpuščen, Grbec pa je dobil pozneje 20 let prisilnega dela v Sibiriji.

(Izšlo v »Illustrirovannaja Rossija«, št. 134, Pariz 1927.)

Napoleonov vohun

IZ NOVE ČESKE KNJIGE O SPIJONAZI.

V Pragi bo izšla prihodnje dni v zalogi «Unie» knjiga: «O špionáži, špionech, špi-onkach, špielch a lidech podzemních; o zpravodajství a informačni službě». Pisec te knjige je naš ugledni sotrúdnik, urednik Jan Haišman, ki je med vojno deloval v češki Mafiji dr. Šámalá, po vojni pa je do nedavnega vodil politično informacijsko pisarno čl. vlade. Knjiga je zelo obsežna in razpravlja o vojaškem, politično-poročevalskem, časnikarskem in diplomatskem vohunstvu, o informacijski službi velikih zapadnoevropskih držav pred vojno, med vojno in po vojni. Obsežna poglavja so posvečena vohunstvu boljševikov in razmeram v Nemčiji ter nekaterim znamenitim špijonom, med njimi Napoleonovemu

vohunu Schulmeistru, Bismarckovemu, Stieberju, zloglasnemu Parvus-Helphandu in najbolj slovečemu mednarodnemu agentu Trebitsch-Lincolnu.

Pisec nam je prijazno odstopil v objavo, še preden knjiga izide, nekaj zanimivih odlomkov iz svojega spisa. Za danes prinašamo poglavje o Napoleonovem vohunu Schulmeistru, v prihodnji številki pa bomo priobčili še to ali ono zanimivost.

Vojaško vohunstvo so izvrševali v vojni in v mirnem času in šolani častniki in civilisti in ženske. V vseh dobah in pri vseh narodih.

Kot največji vojaški vohun slovi pomočnik Napoleona I., Charles Louis

Schulmeister, «grand espion», kakor mu pravijo Francozi; «genij», kakor trde o njem Nemci, ne glede na to, da so ga morali tolikokrat bridko občutiti.

Schulmeister je bil po rodu Alzačan, pastorjev sin. Bil je trgovec; l. 1798., ko mu je bilo 28 let, je prenesel znatno železninarsko trgovino s kmetov v Strasbourg. Ne zaradi tega, ker bi bil hotel povzdigniti svojo trgovino; v Strasbourg je marveč lažje in bolj uspešno tihotapil. Francijo je tiste čase blokirala Anglija. Na mejah, zlasti ob Renu, je kaj bohotno cvetelo na šestero razpredeno tihotapstvo. Bilo pa je takrat Franciji koristno, zato so oblasti molče trpele, da so celo cariniki tihotapili. Schulmeister v knjižici, ki jo je napisal o sebi na zatonu svojega življenja, zanikuje, da bi se bil obogatil z vohunstvom:

«Največ se je (Schulmeister) obogatil s tihotapstvom, ki ga je izvrševal z velikim pogumom in v ogromnem obsegu. V tem pogledu mu je nudila bližina Rena in nemške meje kaj ugodno priliko. Čeprav Schulmeister ni maral govoriti o tem, nas vendar prepričujejo mnogi očividci in ljudje, ki so mu stali blizu, da mu je bilo tihotapstvo prava zlata ruda».

Toda Schulmeister je potreboval dosti denarja. Trgovina ni nesla, tihotapstvo pa tudi ni zadostovalo. Naposled je zašel v konkurz. Ker je kakor vsak tihotapec prenašal hkrati razne vesti čez mejo, mu vohunstvo ni bilo baš neznan obrt. Obrnil se je tedaj naravnost na Napoleona, ki se je prav takrat — l. 1805. — mudil v Strasbourg. Schulmeister je zaprosil avdijenco; peljali so ga pred cesarja, kateremu je ponudil, da vstopi v njegovo službo kot špijon.

«Ali imate kakšna priporočila?»

«Nobenih, sir, le samega sebe imam.»

«Tedaj vas ne potrebujem!» Cesar je zamahnil z roko in se ravnodušno umaknil za zastor. Schulmeister je ostal v avdijenčni sobi in se je jadrno preoblekel; ko se je cesar spet pojavil, je mislil, da stoji pred njim nov prosilec.

«Kdo ste? Kako si drznete vstopiti neprijavljen?»

«Sir, odpustite, saj nisem odšel; sem prijavljen, Schulmeister.»

Tako se je cesarju prikupil in leta ga je vzel v službo. Od tega časa je

Schulmeister spremljal Napoleona kakor senca in je včasih «uspešno posegel v zgodovino.»

Na vojnem pohodu proti Avstriji in Rusiji je Napoleon poslal Schulmeistera čez mejo, da ponudi, skrbno prikrievaje izdajstvo, svoje usluge avstrijskemu generalu Macku. Avstrijec je Schulmeistera sprejel in mu zaupal. Leta mu je napolnil glavo z vestmi o revoluciji v Parizu, o prodiranju angleške vojske, o Napoleonovem umiku. Macku so vesti, kaj pa, na moč ugajale, verjel jim je docela in je izdal svoje odredbe na podlagi «novega položaja». Tako pa je zašel v položaj, ki ga je Napoleon potreboval. Posledica je bila popoln poraz generala Macka pri Ulmu.

Schulmeister je pobegnil in Avstrijci so zaman prežali nanj; vedno se jim je izmaknil. V bitki pri Wagramu ga je neki častnik prepoznal. Schulmeister je pobegnil v kmečko hišo. Medtem ko so vojaki obkolili vso hišo in se bližali vratom, se je Schulmeister preoblekel, izpremenil brke, lase in obličje in je s krožnikom in z žlico v roki stopil vojakom naproti.

Ali ste videli, da se je skrnil v vašo hišo neki možki? Bil je špijon!»

«Ta? Kako pa to? Saj leži na smrtni postelji» je rekel Schulmeister z izpremenjenim glasom v avstrijskem narčju.

Vojaki se niso več zmenili zanj in so vdrli v hišo. Preden pa so izvedeli, da jih je Schulmeister potegnil za nos, je vohun že popihal čez hrib in dol.

Napoleon je imenoval Schulmeistera za policijskega ravnatelja na Dunaju, v Königsbergu in v mnogih drugih nemških mestih. Leta 1815., ko je zašla Napoleonova slava, so Schulmeistera aretirali v njegovem dvorcu v Parizu in zaprli.

Dokazal pa je, da kot policijski ravnatelj ni zlorabljal svoje oblasti, ni nikogar zatiral, marveč je celo storil marsikaj dobrega, zato so ga izpustili in je imel posihmal mir pred nasprotniki. Živel je na svojem posestvu Meinau na Alzaškem in v Strasbourg. Rad se je podpisoval «von Meinau».

Strasbourgški župnik Hüter pripoveduje, da je Schulmeister vedno vodil seboj na izprehod zoprnega, črnega pudla. Brez te ogabne živali ni napravil niti koraka. Čudno dvojico je poznal vsak otrok v okolici. Nekoč je

nekdo nenadoma vstopil v Schulmeisterovo stanovanje; kakšno je pač bilo njegovo presenečenje, ko je opazil, da pudl ni pudl, marveč majhen, lep pinč.

Schulmeister je preoblačil pinča v pudlov kozuh. Pod kozuhom je pes nosil važne listine. Tako je Schulmeister tihotupil tudi svilo, čipke, dragulje itd.

IZ DRUŽBE

Breda

Nekaj nasvetov o dostojnem vedenju

Francija in Anglija sta že stoletja in še v naših dneh glede kulture, napredka in svobode na prvem mestu. Po zaslugi duševnega in prirodnega bogastva se je v teh dveh deželah najbolj uveljavil in zato tudi razširil v široke narodove plasti tako zvani družabni red. O tem najbolj pričuje dejstvo, da ima v Franciji in Angliji danes skoraj že vsak delavec družabni nastop in ga samo delavska obleka loči od ostale družbe. Da pa sta pravkar omenjeni deželi za dobršen del svojega napredka dolžni hvalo kulturi »bon ton«, pričuje ta-le mala, a značilna anekdota: Ko so v nekem družabnem krogu vprašali slovečega francoskega državnika, komu in čemu se ima v prvi vrsti zahvaliti za svoje velike uspehe v politiki in družbi, je le-ta skoro razočaran nad svoje učenostjo odvrnil: »Samo 20 % mojemu strokovnemu znanju, 80 % pa — bon ton.«

Torej ni upravičeno mnenje, da spada »bon ton« v dobo, ki se je že preživela, in da je bolje, če si s pestjo, komolci, brez cizra na levo ali desno, zagotovo svoje uspehe. Tako se često trdi samo pri nas: čim pa prekoračiš meje naše ožje domovine, vidiš in občutiš, da se s takimi metodami ne moreš preriti naprej.

Bon ton je tako rekoč neke vrste veda, ki uči človeka, kako postane dopadljiv in sugestivn. s temi lastnostmi pa si pridobi vpliv na svojo okolico. Takega vpliva ti je treba, če hočeš napredovati bodisi kot trgovec, bodisi kot uradnik ali politik. Če imaš vedno in povsod čut dostojnosti in dobrega vedenja, si lahko siguran, da boš dosegel večje uspehe. Ta čut je človeku dan, je tedaj »dar božji«, kakor n. pr. umetnost. Najdeš ga lahko pri sinu kmečkih starišev, medtem ko ga lahko pogrešaš pri graščakovem sinu.

Vsakomur pa bo v prid, če goji bon ton. Od tega ima lahko samo uspehe in koristi, ki nimajo le namišljene vrednosti, temveč so docela praktični. Kakor vidimo na pri-

meru velikih narodov, ni to nekaka gospodarska prednost; z rastočo omiklo se tudi od preprostega človeka zahtevajo čedalje večje družabne dolžnosti.

Tega, kar želim podati na tem mestu, ni smatrati za *izčrpano* razpravo o pravilnem kretanju in vedenju na plesiščih, v salonih, pri mizi, marveč želim povedati samo v glavnem, kako je treba vsakomur ob takih prilikah pokazati, da je res družabno rutiniran.

1. Opazke k plesnim prireditvam

Pri nas prirejajo društva (kulturna, akademska, dobrodelna, sportna itd.) svoje plesne zabave navadno pod pokroviteljstvom bodisi posamezne dame, bodisi damskega komiteja, sestavljenega ad hoc, bodisi ženskega društva. (Pri maskiranih plesih, če se že prirejajo pod damskim pokroviteljstvom, je boljše in lepše, da pokroviteljica ni posamezna dama, temveč žensko društvo ali komite.)

Prva dolžnost tako povabljenecv kakor prireditelj je, da so točni. Zakaj točnost je ena glavnih lastnosti, po kateri se meri družabna upeljanost.

Druga dolžnost prirediteljev je, da s svojimi reditelji ne sprejemajo ob takih prilikah samo javnih funkcionarjev, temveč vse *povabljene goste*; druga dolžnost povabljenecv pa je, da, ko vstopijo v dvorano, čim prej poiščejo na povabilu označeno pokroviteljico oziroma predsednico društva ali komiteja, da se ji poklonijo oziroma predstavijo, posebno če jo osebnopoznajo in jim to veleva njihova družabna pozicija.

Pri maskiranih plesih so povabljenecv razrešeni druge dolžnosti, a tudi prireditelji ne sprejemajo posameznih gostov, marveč le javne funkcionarje, ki tako prireditelvicu oficijelno počaste.

Skrajno netaktno je, če pozdraviš pokroviteljico šele potem, ko si že nekaj ur na

plesni prireditvi, ali še le, ko odhajaš, nemara celo samo »en passant«, ko slučajno plešeš mimo nje. Netaktno je tudi, če se tako obnašaš nasproti drugim, tebi osebno znanim damam, zlasti nasproti damam, v katerih hiši si bil že gost. Osebnih prijateljice, boljše znanke, znanci kakor tudi gostje naj na plesu ne blokirajo vodilne dame; zavedajo naj se, da čaka še mnogo drugih gostov, ki jo žele čim prej pozdraviti.

Pokroviteljici, ki je z vsemi enako prijazna, naj gost ne zameri, če je pri njegovem pozdravu kratka, ker se zaveda svojih dolžnosti nasproti vsem ostalim gostom.

Ko se podajaš v plesni vrtinec, si poišči plesalko med damami, ki še niso angažirane za ples.

Skrajno žaljivo in neukusno je, če to ali ono damo, kadar se ti zljubi, vzameš drugemu plesalcu iz rok. Kaj takega se ne vidi nikjer v dostojni družbi. Tako vedenje je skrajno žaljivo za samo damo, pa tudi za gospoda, ki si mu jo odvezel; nič ne de, čeprav je to tvoj najboljši prijatelj, znanec ali tovariš. Uprav nedopustno pa je, ako skušaš odvzeti damo gospodu, ki pleše z njo tako zvano »konvencionelno turco. Mučno je videti, kako se v dostojni družbi dostojni gospodje in dostojne dame drug drugemu jemljejo iz rok in se niti ne zavedajo nedostojnosti in še manj žaljivosti takega ravnanja. Če bi si bil kak naš nadebudni mladencič v tem alt onem francoskem baru dovolil to metodo, bi bil kaj kmalu sfrčal na ulico, kamoli, če bi se tako vedel na plesu francoskih akademikov!

Mnenje, češ, da je treba na ta način »rešiti« plesalko iz rok tega ali onega gospoda, je naivno in uprav domišljavo, zakaj vsaka dama se zna brez tuje pomoči osvoboditi neljubega ji plesalca. Vrhu tega niti ne veš, ali bi dama res rajši plesala s teboj nego z gospodom, pred katerim jo »rešuješ«.

Nisi na višini etičnega čuvstvanja, če dami zameriš, ako te vrste plesne snubitve odklanja.

Če je dama, s katero želiš plesati, v pogovoru s kako starejšo damo, ali s kakim

javnim funkcionarjem, je med tem časom ne smeš prositi za ples, še manj pa si domišljati, da jo moraš zopet »reševati« iz bolj dolgočasnega položaja. Vedi, da i starejše dame i visoki funkcionarji sami dobro vedo, da mladina rada pleše, in tudi to, v koliko ji smejo to veselje kratiti. Nisi tedaj poklican, da jih tako netaktno opozarjaš na to.

Če so stariši tvojih plesalk na plesni prireditvi, je dostojno, da se tudi njim predstaviš.

Če nisi plesalec, je netaktno, da bi damo angažiral zato, da s teboj samo konverzira, zakaj zopet moraš pomisliti, da je prišla na ples zaradi plesa, ne pa zato, da neplesalcu dolgočas preganja. Kaj družega je, če te dama sama pozove na konverzacijo in ti ponudi mesto kraj sebe.

Nikdar ne smeš dami ponuditi, da sede kraj tebe, temveč počakaj, da ti sama ponudi mesto pri sebi.

Damo, s katero nisi plesal pred polnočjo, ne žali s tem, da jo zaprosiš za ples še le po polnoči, še manj pa s pristavkom, češ, da si še le po polnoči razpoložen za ples. Edino le to smeš, da jo z vso previdnostjo vprašaš, da li bi bila še voljna in razpoložena plesati s teboj. Če dobiš »košarico«, ne obsojaj tiste dame zbog tega kot ošabnico, temveč se spomni, da si bil sam nerodnež.

Za uvod o družabnem vedenju priporočamo čitatelju, ki knjige še ne pozna: »Bouton. Knjiga o lepem vedenju, govorjenju in oblačenju v zasebnem in javnem življenju.« Izdala Tiskovna zadruga v Ljubljani. (280 str., broš. Din 65.—.) Uredn.

Naročajte »Življenje in svet« in pridobivajte nam novih naročnikov!

Na naslovni strani prinašamo lesorez E. Justina: »Genij«.

«ŽIVLJENJE IN SVET» stane celoletno 60 Din, polletno 30 Din, četrtno 15 Din, mesečno pa 6 Din. — Posamezne številke stanejo v podrobni prodaji samo 2 Din.

Naročnina za inozemstvo: ITALIJA mesečno 2 liri, četrtno 6 tir, polletno 12 lir, celoletno 24 lir. — FRANCIJA mesečno 3 franke. ČESKOSLOVASKA mesečno 4 krone. AVSTRIFA mesečno 63 grošev. AMERIKA in ostalo inozemstvo 1 in pol dolarja na leto.